

ลักษณะของวิทูษกะในบทละครของกาติทาส

ลักษณะทั่วไปของวิทูษกะในบทละครของกาติทาส

ในบทที่ 2 ผู้เขียนได้กล่าวถึงวิทูษกะตามตำราการเขียนบทละครสันสกฤตมาแล้ว ในบทนี้จะได้นำมาตรวจและศึกษาวิทูษกะในบทละครทั้งสามเรื่องของกาติทาส คือ มาลวิกาคนิมิต วิกิรโมรเวตี และ ศกุนตลา โดยจะพิจารณาศึกษาจากบทบาท คำพูด ทั้งของวิทูษกะเองและของตัวละครอื่นที่กล่าวถึงเขา ตลอดจนสถานการณ์ในขณะที่มีการกล่าวถึงวิทูษกะ เพื่อจะรู้ว่าวิทูษกะในบทละครของกาติทาสมีลักษณะและบทบาทเหมือนหรือแตกต่างไปจากที่ตำรากำหนดไว้อย่างไรบ้างหรือไม่ และทำไมกาติทาสจึงกำหนดบทบาทของวิทูษกะของเขาอย่างนั้น โดยจะศึกษาถึง รูปร่าง กิริยาท่าทาง การพูดจา อุปนิสัยใจคอ และสติปัญญาความคิด เป็นลำดับไป

ก. รูปร่างของวิทูษกะ จากข้อมูลที่ปรากฏในบทละครทั้งสามเรื่องของกาติทาส มีข้อความที่เกี่ยวข้องกับรูปร่างหน้าตาของวิทูษกะอยู่ในบทละครของเขาเพียงสองเรื่องเท่านั้น คือ ในบทละครเรื่อง มาลวิกาคนิมิต และเรื่อง วิกิรโมรเวตี ข้อความเหล่านั้นมีทั้งที่เป็นคำพูดของวิทูษกะเองและที่เป็นคำพูดของตัวละครอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเขา ส่วนในบทละครเรื่อง ศกุนตลา ไม่มีหลักฐานข้อมูลใด ๆ ที่พอจะนำมาประกอบการศึกษาลักษณะทางรูปร่างหน้าตาของวิทูษกะได้เลย ทั้งนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เป็นเพราะบทบาทของวิทูษกะในบทละครเรื่อง ศกุนตลา ไม่มีตอนไหนที่เขาได้เผชิญหน้ากับพวกนางข้าหลวงของพระเทวีเลย และบทบาทของวิทูษกะในบทละครเรื่องนี้ก็ไม่มีตอนไหนที่ไปขัดแย้งกับฝ่ายพระเทวี มเหสีเอกของพระเอก คือ ทูษยันต์เลย เพราะทูษยันต์ยังไม่ได้อภิเษกสมรส ในการศึกษามบทละครเรื่องนี้ เราจึงไม่ทราบถึงรูปร่างของวิทูษกะ

ว่าเป็นอย่างไร เพราะเขาปรากฏตัวในเรื่องศกุนตลานี้บ่อยเหลือเกิน คือ ปรากฏตัวเพียงในองก์ที่ 2 ๓ ๔ ๕ และองก์ที่ 6 เท่านั้น โดยเฉพาะในองก์ที่ 5 เขาปรากฏตัวเพียงครู่เดียวเท่านั้น แล้วก็ถูกไขໄໄไปทำกิจการอื่น

เรารู้จากตำราว่า รูปร่างของวิหุณะในบทละครสันสกฤต เป็นรูปร่างของคณพิการ คือ เตี้ยแคระ หลังค่อม เวลานั้นจึงมองดูเหมือนลิง ข้อเท็จจริงนี้มีคำพูดของวิหุณะในบทละคร เรื่องวิกิรโมรวศิสนับสนุน คือ เมื่อพระเอกพรรณนาถึงความงามของนางฟ้าอูรวศิว่างามไม่มีใครเทียบ วิหุณะจึงถือโอกาสเปรียบเทียบในทางซัดแย้งกัน และเป็นการตกลงไปในตัว โดยกล่าวว่า "นางฟ้าอูรวศิที่งามไม่มีใครเทียบ เหมือนกับที่ข้าพระบาทพิการอย่างไม่มีใครเทียบกระมัง"¹

อีกตอนหนึ่งในบทละครเรื่องวิกิรโมรวศิ เช่นกันที่วิหุณะกล่าว เป็นเชิงบอกให้รู้ถึงรูปร่างอันพิการของเขา เมื่อพระราชปุรุวัธ พระเอกในเรื่องนี้ศรีสวอกอายุส พระราชโอรสผู้เกิดจากนางฟ้าอูรวศิและเพิ่งจะพบกับพระองค์เป็นครั้งแรกว่าให้ไหวเพื่อนรักของพระองค์ คือ วิหุณะเสีย ไม่ต้องกลัว วิหุณะจึงถือโอกาสนี้ตกลงกับรูปร่างของเขา โดยกล่าวว่า "พระองค์จะต้องกลัวทำไม พระองค์คุ้นเคยกับการอยู่กับสิงในอาศรมมาแล้ว"² คำพูดเช่นนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าวิหุณะยอมรับว่าตนมีรูปร่างอันพิการ เมื่อใครกล่าวอะไรที่พาดพิงถึงลักษณะรูปร่างของเขา ไม่ว่าจะเจตนาหรือไม่ก็ตาม เขาเป็นต้องพุกออกมาในเชิงยอมรับเสมอ อย่างที่เรามีสำนวนในภาษาไทยว่า

¹ Kālidāsa, Vikramorvaśiyam, ed. C.R. Devadhar (Delhi: Motilal Banarsidass, 1966), p. 32. ต่อไปจะอ้าง วิกิรโมรวศิ, หน้า...

ก็ ตตุตโกที่ อูรวศิ อหุทืออา รุเวณ อหิ วิอ วิรุวทาเอ /

² วิกิรโมรวศิ, หน้า 142.

ก็ ลี สงกิสสุติ / อสุสมวาส-ปริจิโท เอรูว สาหามิโ /

"กินปูนร้อยห้อง"

ข้อมูลสุดท้ายเป็นคำพูดของวิฑูษกะเอง ที่เขากล่าวออกมาในทำนองเดียวกันนี้ ปรากฏในบทละครเรื่อง มาลาวีกาคนิมิตร เมื่อชัยเสนาเข้ามากราบทูลพระเจ้าอัครนิมิตร ว่า พระราชาศิวาสฤกษ์มีตกใจกลัวถึงสีน้ำตาล (บิงคลวานร) ร้องไห้ยังไม่หยุด ขอให้ พระราชาเสด็จไปช่วยปลดปล่อย เมื่อได้ยินคำว่าถึงสีน้ำตาล วิฑูษกะถึงกับสะอึกรำพึงกับ ตนเองว่า "คือละ ถึงสีน้ำตาล คือละ ช่างคุ้มครองป้องกันฝ่ายของกตีสื่อเกินไปละ"¹ นี้ ก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าวิฑูษกะเป็นคนมีปมค้อยในเรื่องรูปร่างอันเหมือนลิงของตน ฉะนั้น เมื่อใครกล่าวถึงถึง เป็นต้องร้อนตัวทุกที

นอกจากหลักฐานข้อมูลที่เป็นคำพูดของวิฑูษกะเองแล้ว ยังมีหลักฐานข้อมูลที่เป็น คำพูดของตัวละครอื่นที่กล่าวถึงรูปร่างของวิฑูษกะอีกสองแห่ง ผู้ที่กล่าวกล่าววิพากษ์วิจารณ์ รูปร่างของวิฑูษกะเป็นตัวละครผู้หญิงที่เป็นคนสนิทของพระเทวี ซึ่งถือว่าเป็นฝ่ายศัตรูของ พระเอกในเรื่องความรัก นางนิปติกา สวาชคนสนิทของพระเทวีในเรื่อง วิกิรโมรวศี เมื่อเห็นวิฑูษกะนั่งนิ่งเงียบอยู่คนเดียวในปราสาทวิมานตสังคะ จึงคิดจะเข้าไปล้วงเอา ความลับเรื่องผู้หญิงคนใหม่ของพระเอกตามรับสั่งของพระเทวี โดยกล่าวออกมาว่า "นั่นท่านมาฉกจะนั่งนิ่งเงียบเหมือนลิงที่เขาว่าไว้"² คำพูดนี้บอกเราชัดเจนนมาก ว่า รูปร่างของวิฑูษกะนั้นเมื่อนั่งเงียบเฉยมองดูเหมือนลิง

¹ Kālidāsa, Mālavikāgnimitram, 3rd. ed. C.R. Devadhar (Delhi: Motilal Banarsidass, 1966), p. 124. ต่อไปจะอ้าง มาลาวีกาคนิมิตร, หน้า. . . สาธุ เร บิงคลวานร สาธุ / สฎฐุ ปริตุคาโท ตุเอ สงกุกาโท สปกุโซ /

² วิกิรโมรวศี, หน้า 26.

เอโส อาลสิโท วานโร วิธ ก็ ปี ตุณฺหิม-ภูโต อชฺชมาณโว จิณฺฐติ /

ในองก์ที่ 4 ของบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต เราก็คพบว่า นางนิปฏิกาคณ สนิทของพระนางอิราวตี มเหสีรองของพระเจ้าอัครนิมิตร์ เห็นเลาตะมะ วิฑูษกะในเรื่องนี้ นั่งหลับอยู่ที่ธรณีประตูของปราสาทสมุทรคฤหะ จึงทูลพระนางอิราวตีว่า "พระนางเพคะ นั้นท่านเลาตะมะนั่งหลับที่ธรณีประตูปราสาทสมุทรคฤหะดูเหมือนนวิในกลาด"¹ จากคำพูดของนางนิปฏิกานี้ ผู้เขียนเข้าใจว่า เพราะวิฑูษกะเป็นคนหลังค่อม เวลานั้นหลับจึงมองดูเหมือนนวินอนหลับตามกลาด นางนิปฏิกาก็ได้เปรียบเทียบวิฑูษกะอย่างนั้น

จากหลักฐานข้อมูลทั้งหมดที่นำเสนอมาแล้วนั้น เป็นอันสรุปได้ว่า วิฑูษกะเป็นคนมีรูปร่างวิกลวิการ เป็นไปตามที่ตำรากล่าวไว้ สมดังคำว่า "วิฑูษกะเป็นผู้ทำให้เกิดความตกลงขมขื่นด้วยรูปร่าง วาจา และเครื่องแต่งตัวอันประหลาด"

ข. กิริยาท่าทางของวิฑูษกะ ในบทละครทั้งสามเรื่องของกาลิหาส แม้นผู้แต่งบทละครจะไม่ได้ให้คำอธิบายถึงการแสดงกิริยาท่าทางของวิฑูษกะไว้โดยละเอียด แต่จากการอ่านพิจารณาถึงคำพูดและบทบาทของเขา เราก็คพอจะหาหลักฐานที่พอจะนำมาอธิบายถึงกิริยาท่าทางของวิฑูษกะได้บ้างว่าเป็นอย่างไร และกิริยาท่าทางของวิฑูษกะมีผลทำให้ผู้ดูขบขันอย่างไร

ในบทละครเรื่องศกุนตลา เราพบข้อมูลสองแห่งที่เป็นหลักฐาน ซึ่งแสดงว่ากิริยาท่าทางของวิฑูษกะเป็นไปเพื่อความตกลงขมขื่นคือ เมื่อวิฑูษกะปรากฏตัวครั้งแรกในองก์ที่ 2 เขาก็แสดงกิริยาท่าทางอันชวนให้เกิดความตกลงขมขื่น เริ่มตนด้วยการบนถึงความทุกข์ยากลงท้ายด้วยการทำเป็นคนง่อยเปลี้ย เคลื่อนไหวไม่ได้เพราะการขี้น้ำคิดตามพระเอกไป ล่าสัตว์ตามป่าโน้นป่านี้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้พระเอกเห็นใจเขา แล้วขออนุญาตล่าสัตว์สักวันเพื่อ

¹มาลวิกาคนิมิต, หน้า 116.

เขาจะไต่พิงก์นอนข้าง คังคำรำฟิงของเขาคนหนึ่งว่า "คือละ เราจะยืนเหมือนคนที่ขี่ขา
 แขนหัก ค้วยวิธีนี้จะเราจะไต่รับการพิงก์นอนข้าง"¹ นี่เป็นความคิดของวิฑูษกะที่จะหลอก
 พระเอกให้เห็นใจเขา และเมื่อพระเอกมาถึง เขาก็ยื่นค้วยทาทางคังกลาว คังข้อความ
 ที่ผู้แต่งบทละครอธิบายไว้ในวงเล็บว่า "(ยืนเกาะไม้เท้าอยู่อย่างนั้น)"² ขณะที่ยืนอยู่
 อย่างนั้น เขาก็กล่าวกับพระเอกว่า "พระสหายผู้เจริญ มือและเท้าของข้าพระพุทบาท
 ไม่สามารถจะเหยียดออกไปได้ จึงขอใช้เพียงคำพูดเท่านั้นอวยพรพระองค์"³ กิริยา
 ท่าทางของวิฑูษกะในบทละครเรื่อง ศกุนตลา ที่แสดงออกมาเพื่อให้เกิดความคลกขมขื่น
 นอกจากนี้มีในองก์ที่หก เมื่อทวยยันท์พราเพื่อถึงนางศกุนตลาผู้ที่ตนขับไล่ออกไปแล้ว วิฑูษกะ
 ไต่กล่าวปลอบใจพระราชาอย่างตลกตลกว่า "หยุดก่อนพระเจ้าข้า ข้าพระบาทจะห้าลายตุ๊กต
 ของพระกามเทพค้วยไม้เท้าอันนี้" (พร้อมกับยกไม้เท้าขึ้น ทำท่าจะตีธอมะม่วงให้ตกลง
 มา)⁴ ค้วยคำพูดนี้ของวิฑูษกะ ทวยยันท์ถึงกับขยับออกมาได้และกล่าวว่า "พอแล้วข้าพเจ้า
 เห็นอำนาจของท่านพราหมดแล้วละ..."⁴ จะเห็นได้ว่าคำพูดและท่าทางของวิฑูษกะครั้งนี้

อนันต์ / ป.อ.ย.ก.น. (ศรี)
 หอสมุด มจร

¹Kālidāsa, Abhijnāna-sakuntalam, ed. C.R. Devadhar and
 N.G. Suru (Delhi: Motilal Banarsidass, 1972), p. 40.

วิฑูษกะ : ...โทพ/ องคกงควิโอโล วิโอ ภวิโอ จิฏฐิสสม/ ซอิ เออวิ วิ พาม วิสสมิ ลเทอ/

²ศกุนตลา, หน้า 40.

(อิติ ทนุททากษุระมวลมพุย สติตะ)

³ศกุนตลา, หน้า 42.

(ตลา สติตะ เออ) โภ วอสุส,ณ เม หกฺกปาอา ปสรฺนุติ/ ทา วาอาเมตฺตเอณ สีอาวอิสุสม/

⁴ศกุนตลา, หน้า 176.

วิฑูษกะ : จิฏฐ ทาว/ อิมินา ทนุททากษุระณ กนุทปฺปาวณิ ณาสิอิสุสामी/ (อิติ ทนุททากษุระ-
 มพุยมย จูทางกูริ ปาทยิตฺติมิจฺจติ/)

ราชา : (สสุมิทม) ภาทุ / ทนุชฺฐิ พฺรหฺมวารุจสม /

ให้ประโยชน์ถึงสองประการ กล่าวคือ เป็นการปลอบใจพระราชธิดากำลังเศร้าสร้อยด้วยอำนาจของความรักที่ยื่นออกมาได้ และทำให้ผู้ถูกละครพลอยยิ้มไปด้วย

ในบทละครเรื่อง มาลวิกาคนิมิตร ก็มีหลักฐานที่ทำให้มองเห็นลักษณะกิริยาท่าทางของวิฑูษกะว่าน่าหัวเราะ โดยเฉพาะในองก์ที่สี่ ในองก์นี้วิฑูษกะแกล้งทำเป็นถูกงูกัด เพื่อให้เรื่องน่าเชื่อถือขึ้น วิฑูษกะจะต้องแสดงท่าทางให้เหมือนคนที่ถูกงูกัดจริง ๆ เราจะเริ่มเห็นอาการอันน่าขบขันของเขาตั้งแต่กระซิบอุบายแก่พระราชธิดา ถึงบทสนทนาต่อไปนี้

วิฑูษกะ : จะทำอย่างไร เพราะพระเทวีได้รับสั่งนางมาลวิกายูเฝ้าคสังสมบัติว่า
"เราจะตองไม่ปลอยนางมาลวิกา และนางพุดดาวลิกา เป็นอิสระนอก
เสียจากวาจะเห็นแหวนจากนิ้วมือของชวเตานั้น"

ราชา : (ถอนพระทัยและไขความนึก) เพื่อน จะทำอย่างไรดีในเรื่องนี้

วิฑูษกะ : (ทำท่าคิด) มีวิธีแก้ไขอยู่พระเจ้าชา

ราชา : คืออย่างไร

วิฑูษกะ : (กวาดสายตาไปรอบ ๆ) คนที่เรามองไม่เห็นอาจแอบไต่ขึ้น ข้างพระบาท
จะกระซิบที่พระกรรณ (เขาไปกระซิบที่พระกรรณ) อย่างนี้พระเจ้าคะ"¹

¹มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 92.

วิฑูษกะ : กที ภวิสสุตติ / ชี สारणते वारुहा माह्वीवा हेवीऐ सुभित्तुवा/ मह
अकुलीअमुत्तु ओतेकुओ ७ मोत्तुव्वा तुऐ ओओ तहासा माल्वीवा
पुदवारलीवा ओ तुत्ति /

ราชา : (นิสฺวสฺย สปรามรฺสม) สเช กิมत्तर กรฺตวฺยम् /

วิฑูษกะ : (วิจฺจนฺตย) อตุถิ ऐकुत्त कुवाओ /

ราชา : ก ชिव /

วิฑูษกะ : (สพฺตฺตฺยฺยฺย) โโก วิ อทิฏฺโฐ สุณาถิ / กณฺเฒ เท กเหมิ /
(อุปฺสฺลิมฺบฺย กรฺเต/) ऐवฺว วิओ /

สำหรับนักอ่านบทละครที่เข้าใจบทบาทของวิหุฆกะก็ย่อมจะได้รับรสแห่งความ
ตลกขบขันจากบทสนทนาที่ฉวย และในตอนต่อมาเมื่อเขาเตรียมการทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว
เขาก็แสดงกิริยาท่าทางอันชวนให้ผู้นับถือนามบทละครเกิดความขบขัน ดังข้อความในวงเล็บ
ว่า "(ลำดับนั้น วิหุฆกะกระที่คกระหอบเข้ามาพร้อมทั้งมีนิ้วมือที่ถูกพันไว้ด้วยสายปัสโชปวีต)¹
เมื่อเข้ามาด้วยอาการอย่างนั้นพร้อมกับร้องว่า

วิหุฆกะ : ช่วยด้วย ช่วยด้วย งามฤคชุกักขาพระบาทเข้าแล้ว
วิหุฆกะ : โอ๊ย จะตายแล้ว
ราชา : อมาถุสฺสไปนังเลย งามที่กักขาเป็นงูไม่มีพิษก็ไค้
วิหุฆกะ : จะไม่ไค้กลัวอย่างไร พิชมันเล่นไปหัวทูกอวยวะ (ว่าแล้วก็แสดงอาการ
ของพิฆ)²

และเมื่อวิหุฆกะจัดการพานางมาลวิกาไปมอบให้พระเอกเรียบร้อยแล้ว เขาก็ไปนั่งฟังเสา
ปราสาทหลับอย่างเป็นสุข แต่ก็ต้องสะดุ้งตกใจตื่น เมื่อถูกนางนิมิตกาเอาไม้เท้าฤคชะที่
คค ๆ งอ ๆ เหมือนงูไปหลอก และในขณะที่นั่งหลับเขาก็ละเมอออกชื่อของนางมาลวิกา
เสียอีก การที่เขาหลับสบาย ๆ นี้เองที่ทำให้นางมาลวิกาเปรียบเทียบกับเขาว่า เหมือน
วัวที่หลับอยู่ในตลาด บทสนทนาต่อไปนี้จะทำให้เรามองเห็นอาการกิริยาท่าทางอันน่า-

¹มาลวิกาคณิมิตร, หน้า 94.

(คตะ ปุริวคคิ บขุโชปวีตพทฺฐางุคฺชฺฐะ สมภฺรานุโต วิหุฆกะ)

²มาลวิกาคณิมิตร, หน้า 94 และ 96.

ปริตฺตฺคาอทุ ปริตฺตฺคาอทุ / สบฺเปณ มิจฺจุณา ทฏฺโฐมฺหิ / (หน้า 94)

วิหุฆกะ : อโห ปาเวณ มิจฺจุณา คหิโหมหิ /

ราชา : มา กาคโร ภูะ / อวิโฆ'บิ กหาจิทฺทโศ ภเวตุ /

วิหุฆกะ : กห ฃ ภาอิสุสฺส / สิมสิมาอนฺติ เม อญฺคาอิ / (อิติ วิษเวคิ ฐุပ္ปติ/)

หัวเราะของวิฑูษกะซักเจนนั่นอีก

วิฑูษกะ : (พูดในขณะที่หลับ) นางมาลวิกาคูเญริณ
 นิบุจฉา : พระนางโคยีนโหมเพคะ อีตัจจวมตลฤเทวรายนีเป็นนารีอีกอย่างไร
 ตะนุกมรรจุกระเพาะของแกควยขมุณีโคมวควยถ่าว่า "สวสีตี" ปกติ
 มาปัจหลับอะเมอถึงนางมาลวิกาคูญนี
 วิฑูษกะ : ขอแมนางจงชนะพระนางอิราวตี¹

จากบทละครเรื่องวิกิรโมรวตี ผู้เขียนบทละครได้อธิบายท่าทางของวิฑูษกะไว้
 ตอนหนึ่งว่า "แสดงท่าคิด" (จินตจำ รูปยติ) เป็นตอนที่วิฑูษกะพยายามคิดหาหนทางให้
 พระราชาได้พบกับนางฟ้าอรุวตี ตามที่พระองค์ขอร้อง เขาพูดพระราชาว่า "เอาละ
 ข้าพระบาทจะลองคิดดู แต่พระองค์อย่าทำลายสมาธิของข้าพระบาทด้วยการคร่ำครวญ"²
 พร้อมทั้งแสดงท่านั่งสมาธิคิดหาหนทางอยู่ ยังมีกิริยาท่าทางของวิฑูษกะในบทละครเรื่องนี้
 ที่น่าสนใจพิจารณาอีกแห่งหนึ่ง คือ ในตอนที่เขาทำใบฎฐะจดหมายรักของนางฟ้าอรุวตี
 หายไป จึงทำท่ามองหา เมื่อไม่พบก็ทำท่าผินหัว จึงบทสนทนาตอนต่อไป

¹มาลวิกาคินนิตร, หน้า 116 - 118.

วิฑูษกะ : (อุคฺสุวปฺนายเต) โหตี มาลวิเอ /
 นิบุจฉา : สฺหิ ญฺญูตีเอ / กสฺส วิ เอสา อคฺคณฺโณ พทาโส กิทโว / สวฺวกาลํ อิโ
 เอวฺว โสตฺถิวาอณโมทเอฮี กุขฺสี บฺริธ สมฺปทํ มาลวิอํ อฺสฺสฺสิวินาเวท /
 วิฑูษกะ : อิราวตี อหิกฺกามนฺตี โหตี /

²วิกิรโมรวตี, หน้า 36.

วิฑูษกะ : เอโส จินฺเตมิ / มา อุนฺ ปรีเทวิเทม มม สมมาธิ ญฺญิสฺสฺสฺสิ /

- วิหุขกะ : (ทำท่าอุบายจะเอาใบกรูระออกมาดูดู) เอ๊ะ นี่ (เมื่อกล่าวไป
 โคครั้งหนึ่ง - กล่าวกับตนเอง) แยะแล้ว ๆ เรามัวคิดถึงกับการมา
 ปรากฏตัวของนางฟ้าอูรวตีจนเผลอปล่อยใบกรูระหล่นมือไปอย่าง
 ไมรูตัว
- วิหุขกะ : (แสดงอาการผิดหวัง) เอ๊ะ ไม่เห็น ตามนางอูรวตีไปแล้ว
- กระมัง
- ราชา : โอโง้ สะเพวราไปเสียทุกอย่าง จุงคนดูเสียสิ
- วิหุขกะ : (ลุกขึ้น) เอ๊ะ อยู่ทางนี้ หรือ อยู่ทางนี้ (แสดงท่าค้นหา)¹

ท่าทางของวิหุขกะที่ยกมากล่าวไว้ทั้งหมดนั้น วิหุขกะเองรู้ดีว่าจะแสดงออกมาอย่างไร จึง
 จะสามารถจี้จุดให้เกิดความตลกขบขันแก่ผู้ดูได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ผู้เขียนเข้าใจว่าเป็น
 ศิลปะเฉพาะบุคคล ยากที่จะบอกกันอย่างชัดเจนได้ ผู้อ่านบทละครที่มีอารมณ์ขันในตัวพอ
 สมควรจะสามารถเพลิดเพลินกับตอนต่าง ๆ ของบทละครที่ยกมากล่าวแล้วได้บ้างตาม
 อรรถาธิบาย

ค. การพุดจาของวิหุขกะในบทละครของกาลิทาส วิหุขกะในบทละคร
 สันสกฤตนั้น พุดภาษาปรากฏตลอดเวลา ไม่ว่าจะพุดกับพระเอกผู้เป็นกษัตริย์ หรือพุดกับ
 นางทาสีซึ่งเป็นคนรับใช้ใกล้ชิดพระเทวี การพุดจาของวิหุขกะนี้เท่าที่ผู้เขียนสังเกตพบ

¹วิกรโฆรวสี, หน้า 54 - 56.

วิหุขกะ : (บุตร ทฤศยิตุกามะ) อัม เอห์ (อิตฺยรฺ โธฤเต อาตุมคตฺ) ทฺหฺซี ทฺหฺซี
 อูรวตี ทัสณ-วิมฺหิตฺถน มเเอ ตํ กุชฺชวตฺตอ ปฺชกรฺภูฏํ ปิ นคฺคาโท ปฺมาเทณ
 ณ วิณฺณาท์ /

วิหุขกะ : (วิชาท์ นาฏยติ) นนฺต ณ ที่สฺหิ / กทฺ อูรวตีเอ มคฺเคณ /

ราชา : สรวตฺตฺร ปฺรมาตี ไวเชย / นนฺ วิจิโนตุ ภวานุ /

วิหุขกะ : (อุตุถาย) อัม อิทฺ ภเว อิทฺ ภเว (อิตฺ วิเจทฺยํ นาฏยติ) /

เป็นไปเพื่อให้เกิดหาสยรส เป็นประการสำคัญ โดยอาศัยถ้อยคำ น้ำเสียง กิริยาท่าทาง ตลอดจนสถานการณประกอบ ทั้งนี้อาจเป็นตลกโง่ หรือตลกฉลาด นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและบทบาทของวิทูษกะในบทละครแต่ละเรื่อง ดังจะเห็นได้ในบทรวรกาวิทูษกะทั้งสามคนในบทละครของกาลิหาสว่า เคาตมะ วิทูษกะในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต มีบทบาทและการพูดจา ที่ตลกโกล่หล้มมากกว่ามาณวะ วิทูษกะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวสี และมาธูวะ วิทูษกะในบทละครเรื่องศกุนตลา ตัวอย่างในเรื่องนี้จะได้อธิบายต่อไปในหัวข้อว่า การพูดจา ของวิทูษกะ เป็นไปเพื่อความตลกขบขัน จากนี้จะได้อธิบายถึงการพูดจาของวิทูษกะตามลักษณะสองประการ คือ

1. ลักษณะถ้อยคำที่ใช้ในประโยค
2. ลักษณะของ เนื้อหาในคำพูด

1. ลักษณะของถ้อยคำที่ใช้ในประโยค ถ้อยคำที่วิทูษกะใช้พูดในประโยคต่าง ๆ นั้น อาจกล่าวได้ว่าชี้ให้เราเห็นสถานภาพของเขาสองประการ คือ

- ก. ความเป็นคนในวรรณะพราหมณ์
- ข. ความเป็นตัวตลก

ก. ความเป็นคนในวรรณะพราหมณ์ ในฐานะที่วิทูษกะถือว่าเป็นคนในวรรณะพราหมณ์ เขาจึงมีคำอวยชัยให้พรศิกปาทอยู่เสมอเมื่อพบกับบุคคลในวรรณะต่าง ๆ เช่น พบกับพระเอกผู้เป็นคณในวรรณะกษัตริย์ เขาก็กล่าวคำว่า "ขอจงทรงพระเจริญ"¹ ถ้าไม่กล่าวคำนี้ วิทูษกะก็จะมีคำอวยชัยว่า "ขอพระองค์จงได้รับชัยชนะ"² ดังที่เรา

¹มาลวิกาคนิมิต, หน้า 16.

วิทูษกะ : วสุท ภาว /

²มาลวิกาคนิมิต, หน้า 88.

วิทูษกะ : เชทุ ภาว /

พบว่าเขากล่าวคำนี้สองครั้งในองก์ที่สี่ของบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต เมื่อพบกับพระเอกในองก์ และเมื่อได้จัดการปลดปล่อยนางมาลวิกา และเพื่อนของนางจากที่คุมขัง แล้วกลับมารายงานผลการทำงานของเขาให้พระราชอาทรมอีกคำหนึ่งที่เขากล่าวในทำนองนี้คือ คำว่า "ขอพระองค์ทรงมีพระชนมายุยืนนาน"¹ ดังที่เราพบในบทละครเรื่องศกุนตลา เมื่อเขาแกล้งทำเป็นง่อยเปลี้ย ไม่สามารถยกมือทำความเคารพพระราชอาทรมได้ แม้กับพระเทวีชาริณี วิฑูษกะก็เคยกล่าวคำว่า "ขอพระนางทรงพระเจริญ"² ในวันที่พระนางทรงยอมยกนางมาลวิกาให้พระราชอาทรม นอกจากนั้นเมื่อเขาพบกับพวกผู้หญิงและได้รับการไหว้จากพวกผู้หญิงเหล่านั้น เขาก็จะกล่าวคำว่า "ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่แม่มาง"³ ดังเช่นเมื่อมาฆกะ วิฑูษกะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวคิ ได้รับการไหว้จากนางนิมิติกายู จะหลอกถามความลับเรื่องผู้หญิงคนใหม่ของพระราชอาทรม และเมื่อได้รับการไหว้จากนางฟ้าอุรวคิตอนที่นางมาปรากฏร่างต่อหน้าพระราชอาทรมและวิฑูษกะในสวนประมทวนะก็กล่าวคำนี้เช่นกัน ยิ่งได้รับของกำนัล วิฑูษกะก็จะยิ่งมีคำอวยพรยืดยาวออกไปอีก ดังที่เขากล่าวกับพระนาง เอาศินรีผู้ทำพิธีแก้บนชื่อ "ปริยานุปะสาทน์" แล้วมอบของจากพิธีนี้แก่วิฑูษกะว่า "ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่พระนาง ขอให้การเช่นดวงนี้จึงมีผลมากแก่พระนาง"⁴ และเมื่อ

¹ศกุนตลา, หน้า 44.

วิฑูษกะ : จิรั ชื่อ /

²มาลวิกาคนิมิต, หน้า 136.

วิฑูษกะ : วฑูฑุ โทที /

³วิกิรโมรวคิ, หน้า 26 และ 52. คุหน้า 84 ประกอบ.

วิฑูษกะ : สคติ โภทีเอ /

⁴วิกิรโมรวคิ, หน้า 88.

วิฑูษกะ : (โมทกศรวา คุฤทีตฺวา) โสคติ โภทีเอ / พฑุโด เท อุรวาโส โทฑุ /

อายุส ราชโอรสของพระเจ้าปुरुวิศคารวะเซา วิษุณะก็ให้พรแก่เจ้าชายว่า "ความ
 สวัสดิ์จะมีแก่พระองค์"¹ เป็นธรรมเนียมของพราหมณ์ที่จะกล่าวคำเหล่านี้เมื่อเขาพบ
 ใคร ๆ และพราหมณ์ก็ได้ของกำนัลจากการทำพิธีต่าง ๆ โดยกล่าวคำนี้ ด้วยเหตุที่
 วิษุณะมีคำพูดอวยพรชัยให้พรติดปากอยู่เสมอจึงกล่าวมาแล้วนั้น ทำให้นางนิปฏิกาคณสนิท
 ของพระนางอิวราตีกลางถึงวิษุณะว่า "เขา (วิษุณะ) บรรจุกะเพาะด้วยขนม ที่ได้
 จากการกล่าวคำว่า "สวัสดิ์" ทุกเวลา บัดนี้มานั่งหลับละเมอถึงนางมาลวิกาอยู่"²

ข. คำพูดที่แสดงความเป็นตัวตก ในฐานะตัวตก วิษุณะจะต้องมีคำพูดที่
 ไร้อารมณ์ขันของผู้หรือผู้อานมทละคร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนความรู้สึกจากอารมณ์ที่จะ
 ทำให้ผู้ถูกละครเกิดความเบื่อหน่าย หรือความมวงเหงาหาวนอน ถ้อยคำที่จะทำให้เกิด
 ความขบขันได้เป็นคำประเภทที่เรียกร่องความสนใจ เป็นคำที่แสดงความรู้สึกของผู้พูด
 ซึ่งได้แก่ คำอุทาน คำที่ใช้เป็นคำถาม ประโยคที่ขึ้นต้นด้วยคำประเภทนี้มักเรียกร่อง
 ความสนใจของผู้ ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี และเราก็พบว่าในการพูดจาของวิษุณะนั้น เขา
 ใช้คำอุทานมากกว่าตัวละครอื่น ๆ คำอุทานที่วิษุณะใช้บ่อย ๆ ก็มี อวิหา อวิหา, หี หี,
 หหห, อโฮ, ญูฐูฐู และกา คที คำอุทานเหล่านี้วิษุณะจะใช้ในโอกาสต่าง ๆ กัน
 ดังจะกล่าวต่อไป

มาฆวณะ วิษุณะในมทละครเรื่องวิกกรโมรวตี เมื่อปรากฏตัวครั้งแรกเขาก็

¹วิกกรโมรวตี, หน้า 142.

วิษุณะ : สตุถิ ภวโท /

²มาวิกาคณนิตร, หน้า 116 - 118.

วิษุณะ : ...สววกาลั อิว เอว โสตุถิวาอมโมทเอหิ กุกุชึ บูริอ สมุบทิ มาลวิกิ
 อุตฺตุสิวิณาเวหิ /

อุทานออกมาว่า "โอ้ย คาย..."¹ ขณะที่เขาเริ่มจนถึงความลำบากใจที่ต้องคอยเก็บความลับของพระเอกไว้ในหัวอก มันจะเบ็ดออกมาเสียให้ได้ เช่นเดียวกับมารุยะในบทละครเรื่องศกุนตลาที่บันทึกถึงความทุกข์ยากที่ต้องคอยติดตามพระราชานักล่าสัตว์ เขาก็อุทานออกมาว่า "โอ เคราะห์กรรม..."² เวลาที่เห็นอะไรซึ่งเขาคิดว่าเป็นงู เขาก็จะเปล่งอุทานออกมาด้วยความตกใจกลัวว่า "อวิหา อวิหา" ดังเช่นเมื่อมาฆกะเห็นใบกุระจะจดหมายรักของนางฟ้าอุรวาสีตกลงมาตรงหน้า เขาตกใจคิดว่าเป็นคราบทงู จึงอุทานออกมาว่า "เอ๊ะ เอ๊ะ นั่นอะไรคล้ายคราบทงูตกลงมาตรงหน้าเราทั้งสอง"³ และเมื่อเขาเห็นพระเทวีเอาสินรีเสด็จเข้ามาในสวนขณะที่พระเอกกำลังเกี่ยวนางฟ้าอุรวาสีอยู่ วิหุฆกะก็อุทานออกมาอย่างตื่นตะลึงตกใจว่า "ตายละ ตายละ พระเทวีเสด็จมาแล้ว เพราะฉะนั้น รมัคระวังคำพูดกันบ้าง"⁴ ในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต เราก็อพบคำอุทานชนิดนี้ของวิหุฆกะเช่นกัน คือ เมื่อพระเทวีชาวิดีเสด็จมาเฝ้าพระราชาคามที่พระองค์ส่งคนไปทูลเชิญมาเพื่อปรึกษาเรื่องการประกวดความสามารถในการสอนของกณทาสและหรรหัตตะ วิหุฆกะเห็นพระนางเสด็จมาพร้อมกับปริพาธิกาเกาศิกี จึงอุทานออกมาด้วยความตื่นตะลึงว่า "นั่น นั่น พระเทวีเสด็จมาแล้ว พร้อมกับมีบัณฑิตเกาศิกีก็เดินนำ

¹วิกรโมรวัสสี, หน้า 24.

วิหุฆกะ : ที ที โภ .../

²ศกุนตลา, หน้า 40.

วิหุฆกะ : โภ ทิฏฐ์/...

³วิกรโมรวัสสี, หน้า 46.

วิหุฆกะ : อวิหา อวิหา / โภ ก็ อู ชู เอห์ กุองค-ณิมโมอ วิอ สัมมุเห โฆ ฉิวฑิอ /

⁴วิกรโมรวัสสี, หน้า 82.

วิหุฆกะ : อวิหา อวิหา อูฏฐิหา เทวี / ทา วาอิม โทหิ /

หน้า"¹ และอีกครั้งหนึ่งในบทละครเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อเขาต้องการจะยืนยันการแสดงของลูกศิษย์ของทรทัตตะไว้มาก่อน เพราะเป็นเวลาอาหารแล้ว วิฑูษกะจึงร้องอุทานออกมาด้วยความรำคาญเพื่อจะตักท้วงว่า "เอาละ เอาละ ..." ² คำอุทานอีกคำหนึ่งที่ติดปากของวิฑูษกะอยู่เสมอคือ "หี หี ..." เขาอุทานคำนี้ออกมาในหลายโอกาสด้วยกัน ตอนที่เราพบคำอุทานนี้ครั้งแรกในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต เมื่อวิฑูษกะเห็นนางมาลวิกาเข้ามาในสวน จึงกราบพูลพระราชาด้วยความตื่นเต็นว่า "นี่เป็นขนมหวานที่หอมอบแก่พระองค์ผู้มัวเมาอยู่กับการดื่มน้ำเมา"³ แม้แต่เห็นพระจันทร์ขึ้นสู่ขอบฟ้า เขาก็ยังอดที่จะอุทานออกมาด้วยความลึงโลดไม่ได้ว่า "โอโฮ โน่นราชาแห่งทริชชาติทั้งหลายที่มองดูคล้ายก่อนขนมโมทกะ ซึ่งถูกกักแหงไปหน่อยหนึ่งขึ้นมาแล้ว"⁴ ถ้าวิฑูษกะรู้สึกเสียใจที่ตนเสียรู้ถูกคนอื่นหลอกเอาได้ เขาก็จะอุทานด้วยคำว่า "หุหี หุหี..." ดังเมื่อคราวที่ถูกนางนิปุลิกาสาวใช้คนสนิทของพระเทวีในบทละครเรื่องวิกิรโมรวคิ หลอกถามความลับไปจนหมดสิ้นแล้ว เมื่อมาพบกับพระเอกและถูกพระเอกถามว่ายังเก็บความลับไว้คือหรือ เขาก็อุทานออกมาอย่างเสียใจว่า "ตายละ ตายละ นางหาสินันท์มเราเสียแล้ว ทำไมพระ-

¹มาลวิกาคนิมิต, หน้า 22.

วิฑูษกะ : อวิหา อวิหา อวภูสิธา ปิธมพทอิ ปณจิตโกสิธิ ปุโรกทุอ เทวี /

²มาลวิกาคนิมิต, หน้า 44.

วิฑูษกะ : อวิหา อวิหา / พมหนองสุส... /

กฐ 4/118 ประกอบ (อวิหา อวิหา ทววิอโร เม อวาริ ปติโท)

³มาลวิกาคนิมิต, หน้า 58.

วิฑูษกะ : หี หี อธิ ชุ โสหุปาณวเวชิตสุส มจณญชิตา อุงตทา /

⁴วิกิรโมรวคิ, หน้า 74.

วิฑูษกะ : หี หี โภ เอโส ชนตโมทอสสุสิริโอ อูทโท ราราอา ชุอาทินิ /

สหายจึงไม่ตามอย่างอื่นนะ"¹ ส่วนคำว่า "ทิวฐิอา" เป็นคำที่อุทานออกมาด้วยความ
โล่งใจ อย่างเช่น มารูยยะอุทานว่า "ทิวฐิอา ทุม มุกกา"² เมื่อนางจตุริกาพูดถึงว่า
พระเทวีวสุเมตีบีศเอารูปนาง ศกุนตลาไป

การที่วิฑูษกะใช้คำอุทานนำหน้าประโยคที่เขาจะพูดมากกว่าตัวละครอื่น ๆ ก็
เพราะเขาเป็นคนตื่นเต้นง่ายมีจิตใจอ่อนไหวโลเล เห็นเหตุการณ์อะไรที่ผิดปกติแม้คิด
หน่อย เขาก็ตื่นเต้น เก็บความรู้สึกไม่ได้ ต้องแสดงออกมาให้คนรู้ การพูดในลักษณะนี้
ของเขาเป็นเครื่องกระตุ้นความรู้สึกของคนให้ขบขันได้ประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การ
ที่วิฑูษกะใช้คำอุทานบ่อย ๆ จะช่วยให้เกิดความตื่นเต้นในอารมณ์หรือสร้างความตลกขบขัน
ให้แก่ผู้ดูอ่านบทละครหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับน้ำเสียงที่เปล่งออกมา กิริยาท่าทางที่แสดง
ประกอบการพูดนั้น ๆ ตลอดจนสถานการณ์แวดล้อมด้วย ในการอ่านบทละครนั้นเป็นการ
ยากที่จะมองเห็นภาพเหล่านั้นได้ แต่ในการแสดงละครจริง ๆ บนเวที ตัววิฑูษกะจะต้อง
รู้จักการใช้เสียงและท่าทางประกอบการพูดจาในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม จึง
จะสามารถสร้างความสนใจและทำให้เกิดความตลกขบขันแก่ผู้ดูละครได้ ฉะนั้นนักเขียน
ตำราการละครจึงได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่จะแสดง เป็นตัววิฑูษกะไว้ด้วย ดังได้กล่าว
แล้วในบทที่ 2³ ลักษณะอีกประการหนึ่งที่ทำให้คำพูดของวิฑูษกะเป็นที่เข้าใจได้ง่ายคือ
การเปรียบเทียบ วิฑูษกะเปรียบเทียบกับสิ่งธรรมดา ๆ ที่ใคร ๆ ก็สามารถเข้าใจได้

¹ วิกิโรมรวิ, หน้า 30.

วิฑูษกะ : (สวิชาทมาตุมคตม) ทพฐี ทพฐี อหิธัธิโท มหิ ทาฮีเอ / อณฐธา ณ วอสุโส
เอวร่า ปุจจติ /

² ศกุนตลา, หน้า 194.

วิฑูษกะ : ทิวฐิอา ทุม มุกกา / (โชคคี่นะที่เขอหตุคมาไต)

³ คูวิฑูษกะนิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 27.

ง่าย ไม่ต้องใช้ความคิดอะไรมากเลย เช่น เขาเปรียบเทียบพระเอกผู้ถูกพระเทวีจับ
จดหมายรักจากนางฟ้าอรุวสีไควว่าเหมือน ขโมยที่ถูกจับได้พร้อมกับของกลาง จะมีคำ
ปฏิเสธได้อย่างไร¹ เรื่องการเปรียบเทียบนี้จะได้อีกโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่งใน
หน้า 51-55

2. ลักษณะของเนื้อหาในคำพูด ในที่นี้ผู้เขียนหมายถึง ความหมายในข้อความ
ที่วิษุภะพูดออกมาแต่ละครั้งว่า เมื่อผู้ฟังได้ฟังแล้ว เกิดความรู้สึกอย่างไรต่อคำพูดนั้น และ
วิษุภะมุ่งหมายอย่างไรที่พูดออกมาเช่นนั้น จากการที่ได้ศึกษาคำพูดของวิษุภะในแง่นี้
ทำให้ผู้เขียนแบ่งลักษณะคำพูดของวิษุภะออกได้เป็น 3 ประการสำคัญ ๆ คือ

- ก. สร้างความตลกขบขันให้แก่ผู้ฟัง
- ข. เป็นไปเพื่อประโยชน์ของพระเอก
- ค. เสียดสีและชี้ให้เห็นสภาพของสังคม

ในการพูดจาของวิษุภะแต่ละครั้ง จะมีลักษณะทั้งสามประการนั้นให้เห็นไม่อย่างใดก็
อย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมอยู่ในการพูดครั้งเดียวนั้นก็ได้ จากนี้จะได้นำข้อมูลมาเสนอ
เพื่อประกอบลักษณะทั้งสามประการนั้นเป็นลำดับไป

ก. คำพูดที่สร้างความตลกขบขัน คำพูดที่ทำให้เกิดความตลกขบขันนั้นมักเป็น
คำพูดตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม หรือบางทีฟังแล้วอาจเห็นว่าเป็นคำพูดโง่ อย่างที่เรียกว่า พูด
แบบกำปั้นทุบดิน อาจเป็นการพูดประชดประชันคู่สนทนาหรือสถานการณ์ อาจเกิดจาก
ความตั้งใจหรือไม่ก็ได้ ดังบทละครตอนที่เขาโต้ตอบกับปริพาธิกาและพระเทวีในบทละคร
เรื่องมาลวิกาคนิมิตรต่อไป

¹วิกรโมรวิ, หน้า 60.

- วิหุชกะ : คนอย่างข้าพเจ้าก็เหมือนนกจากตะกรรรมูคา ๆ ที่ปรารถนาค้ำค้ำ
ในขณะที่ทองฟ้าเก็บไปควยเมฆอันแห่งแสง
- ปริพาชิกา : ไชแล้ว ไชแล้ว
- วิหุชกะ : นางผู้เจริญ คนโง่ขอมความใจคนฉลาด เพราะฉะนั้น ถ้านางผู้
เจริญจะกล่าววาม ข้าพเจ้าก็จะให้รางวัลแก่เธอ (มาลวิกา)
(กล่าวจบก็ทำท่าจะเอากำไลจากพระกรของพระราชา)
- เทวี : หยุดกอน ๆ เมื่อไม่รู้ว่าจะไรเป็นอะไร ทำไมทานจะให้เครื่อง
ประคัม
- วิหุชกะ : ก็เพราะมันเป็นของ คนอื่นนะสิ¹

บทสนทนาที่เกิดขึ้นหลังจากนางมาลวิกาเพื่อนรำจบลงแล้ว ก็ทำท่าจะกลับออกไปจากโรงละครหลวง แต่วิหุชกะได้พยายามพูดจาเหนียวไว้ โดยกล่าวว่า การแสดงครั้งนี้มีการข้ามลำดับอันสำคัญไปบ้าง เมื่อถูกซักถามคืออะไร วิหุชกะก็ตอบว่า ก่อนเริ่มการแสดงควรมีการบูชาพราหมณ์ก่อน ตรงนี้ปริพาชิกาหัวเราะเยาะวิหุชกะและกล่าวว่า ช่างเป็นตอนสำคัญเหลือเกินนะ วิหุชกะจึงกล่าวล้อเลียนปริพาชิกาวาดิแต่ทำให้คนตกใจด้วยมอันยาวที่มีสีขาวเหมือนนมอันแจ่มใสของพระจันทร์² และเมื่อคณะทาสกล่าวชี้แจงว่าไม่ใช่

¹มาลวิกาคณิมนตรี, หน้า 42.

วิหุชกะ : มเอ ฉาม มุทฺชจากเอน วิอ สุกฺขทณคฺชชิตเ อนทริกฺเช สลปถนั อิจฺฉินฺท /

ปริพาชิกา : เอวเมว /

วิหุชกะ : ภวาทิ, ปณฺธิทปริโทสปลฺยจฺจอา นั มฺชฺชา ธาที / ชชิต ภวาทิเอ โสถนั ภณินฺท
คโท อิมํ เส ปาริโทสิธึ ปยจฺฉนฺมมิ /

เทวี : จิฏฺฐ จิฏฺฐ / กุณฺนทฺรึ ออาณนฺโต กิติ ฑุมํ อาทรณั เทสิ /

²คุมมาลวิกาคณิมนตรี, หน้า 40.

(ความจริงปริพาชิกาศีรษะโล้น)

วิหุชกะ : ปลณฺณจฺนทฺปาทสริเสที เกสปลาเสที เอทานั มีสิธึสิ /

การแสดงเต็มรูปแบบ จึงไม่มีการบูชาพรหมณ์ วิทูษกะจึงกล่าวออกมาด้วยความน้อยอก
น้อยใจถึงบทสนทนาที่นำมาเสนอไว้แล้วนั้น และเขา (วิทูษกะ) ก็พยายามต่อไปที่จะทำ
ประโยชน์ให้แก่พระเอก โดยการพยายามจะดึงเอากำไรจากพระกรของพระราชาก็เพื่อ
เป็นรางวัลแก่นางมาลิกา แต่พระเทวีทรงรู้ทัน จึงห้ามไว้ โดยตรัสว่า วิทูษกะไม่รู้ว่
อะไรควรไม่ควร ทำไมจะเอาเครื่องประดับของพระราชามาอบให้นางมาลิกา วิทูษกะ
ก็ตอบแบบชื่อ ๆ ว่า เพราะมันเป็นของคนอื่น คำพูดประโยคสุดท้ายของวิทูษกะนี้ฟังดูออก
จะเป็นคำพูดแบบโง่ ๆ เพราะตอบไม่ตรงกับความประสงค์ของพระเทวี แต่ก็เรียกร้อง
เสียงหัวเราะจากผู้ดูได้ ความจริงวิทูษกะรู้ว่าพระเทวีหมายความว่าอย่างไรที่ตรัสออก
มาอย่างนั้น แต่ทำเป็นไม่รู้ กลับตอบไปเสียอีกทางหนึ่ง จึงเป็นคำพูดที่น่าขบขันได้ประการ
หนึ่ง คงได้กล่าวมาแล้วว่า การพูดจา จะเป็นที่น่าขบขันหรือไม่ขึ้นอยู่กับการแสดงท่า
ทางประกอบ ผู้เขียนจึงขอเสนอบทละครเรื่อง มาลิกาคนิมิตร อีกตอนหนึ่งที่เป็นคำพูดของ
วิทูษกะ ดังนี้

- วิทูษกะ : เพราะข้าพระบาทต้องการจะมาเฝ้าพระเทวี จึงเข้าไปในสวนเพื่อ
เก็บช่อดอกไม้มาถวายตามธรรมเนียม
เทวี : ตาย ตาย นี่ฉันใดกลายเป็นเหตุให้ชีวิตของพรหมณ์ตกอยู่ใน
อันตรายเสียแล้วหรือ
วิทูษกะ : ขณะที่ข้าพระบาทยื่นมือไปจะเด็ดช่อดอกไม้ พระกมลในรูปของงูก็ออก
จากโพรงไม้มาดกกัดขาพระบาท นี่จึงใจรอยเขียวสองรอย (ว่า
แล้วก็เอารอยทั้งสองใหญ่)¹

¹มาลิกาคนิมิตร, หน้า 94.

วิทูษกะ : เทวี เปกขิสฺสํ ตี อาอารปฺปยุคฺคณฺณกาลณาโท ปมทวนํ คโหมติ /

เทวี : หุทธิ หุทธิ/ ฌ อหํ เอวฺว พมฺพณฺนสฺส ชีวีสฺสอณฺนิมิตฺตํ ชาทา /

วิทูษกะ : ทธี อโสถตุถฺวอสุสฺส กาลณาโท ปสฺวาริเท เม หตุเต, โภชณฺนิคฺคเทณ สปฺปฏฺวณ
กาเลน ทฏฺโฐมฺหิ / ฌ เอทาฮี หุเว ทนฺคปทาฮี / (อิติ หฺรศฺยติ)

คำพูดของวิทูมกะตรงนี้จะ เป็นที่น่ารำคาญท่าทางของเขาและน้ำเสียงที่เปล่งออกมาเวลาพูด และผู้ละครหรือผู้อ่านบทละครก็ต้องรู้ด้วยว่า นี่เป็นมารยาทของเขาเพื่อจะหลอกพระเทวีเท่านั้นเอง การตกลงขบขันตรงนี้จึงเกิดขึ้นโดยที่วิทูมกะไม่ได้ตั้งใจ แต่เป็นไปตามบทบาทและอีกแห่งหนึ่งในบทละคร เรื่องเดียวกันนี้ที่วิทูมกะใช้ไหวพริบกกล่าวตอบโต้กับพระเทวีได้นำขบขันคือ ในวันที่พระเทวีเตรียมตัวนางมาลิกาเพื่อมอบให้แก่พระราชาก็ขบขันต่อไป

วิทูมกะ : สมายพระทัยเถิดพระองค์ แล้วทอศพระเนตรครุณีแรกนี้
 เทวี : ใครกัน
 วิทูมกะ : ... ความงามของดอกอโศกสีทองพระเจ้าข้า¹

จะเห็นได้ว่าวิทูมกะพูดอย่างกำกวมในตอนแรก คือเขาไม่ได้ระบุให้ชัดเจนว่าอะไรกำลังแรกนี้ เขาใช้เพียงคำว่า "โขววณวที" ซึ่งอาจหมายถึงคนหรือดอกไม้ก็ได้ พระเทวีทรงรู้ทันความคิดของวิทูมกะ จึงทรงโต้เถียงเอาว่าหมายถึงอะไร แต่วิทูมกะก็สามารถตอบเลี่ยงไปได้อย่างฉลาดและน่าขบขัน ดังถ้อยคำที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าบทเจรจาตกลงของวิทูมกะในบทละคร เรื่อง มาลิกาคนิมิต นี้เต็มไปด้วยความฉลาดหลักแหลม ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบกับคำพูดเพื่อความตกลงขบขันของวิทูมกะในบทละครอีกสองเรื่องนอกนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าความมารวยะและมาฉวกะโง่กว่าเขาตมะมาก ดังคำพูดของมารวยะที่กล่าวกับพุนยนต์เมื่อพระองค์พรรณานความงามของนางศกุนตลาจบลงว่า "ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์รีบเข้าเถิด ไปคุ้มครองป้องกันนางไว้อย่าให้ตกไปอยู่ในมือของฤๅษีคนใดคนหนึ่ง

1 มาลิกาคนิมิต, หน้า 136 - 138.

วิทูมกะ : โภ วิสสุทฺโธ อวิธ อธิ โขววณวที เปกฺข /

เทวี : กิ /

วิทูมกะ : ทวณิอาโสอสฺสุ กุสมฺโสทธิ /

ผู้มีมวณมอันชุ่มเยิ้มด้วยน้ำมนต์ของลูกอึ่งคู่นี้"¹ จะเห็นได้ว่าวิทูษณะเสียดสีนักบวชด้วย และในที่เดียวกันนี้ เมื่อพระเอกกล่าวถึงอาการของนางศกุนตลาที่แสดงต่อพระองค์ว่า ถึงนางจะหันหน้าหนีพระองค์ แต่นางก็ยังยิ้มให้ แม้จะไม่ได้แสดงว่ามีความรู้สึกอย่างไร แต่ก็รู้ว่าจะซ่อนความรู้สึกเสียทั้งหมด วิทูษณะได้หึงคังนั้นจึงกล่าวเป็นเชิงประชดว่า "แน่นอน พระองค์คงไม่คาดหวังที่จะให้นางคลานขึ้นมาบนคักของพระองค์ในทันทีที่พบกัน"² ตลกอีกกรั้งหนึ่งของมารูบะคือ เมื่อหุขยันต์ขอร้องให้เขาคิดอุบายที่จะใช้เป็นตัวแก้ตัว เพื่อเข้าไปในอาศรมของฤๅษีเพื่อจะได้พบนางศกุนตลา วิทูษณะก็พูคในเชิงประชดอีกว่า "จะต้องมีข้อแก้ตัวอะไร พระองค์ไม่ใช่พระราชารอกหรือ (พระองค์สามารถเข้าไป แล้วยกได้ว่า) จงนำเอาส่วนที่หกของเมล็ดข้าวเปลือกของท่านมาให้เรา"³ ข้อความ นี้เขากล่าวออกมาเพื่อความตลกขบขัน เขารู้ดีว่าพระรชาานั้นไม่กล้าทำอย่างนั้นแน่นอน เพราะกษัตริย์ย่อมมีความเคารพยำเกรงพวกฤๅษี ผู้ถูละครรู้ความข้อนี้ดี เมื่อวิทูษณะกล่าว ออกมาอย่างนั้น จึงอาจหัวเราะคำแนะนำของเขาด้วยความขบขันก็ได้ และตลกสุดท้าย จากเรื่องศกุนตลาที่จะนำมาเสนอ คือ หลังจากหุขยันต์รับปากว่าจะอยู่ช่วยคุ้มครองอาศรม ตามคำขอร้องของพวกฤๅษีแล้ว ก็พอดีมีรับสั่งของพระรชมารดาจากพระนครมาว่า ให้ หุขยันต์ไปทำพิธีกรรมชื่อ "ปุศรปิตพาลอช" ในวันที่สี่นับจากวันนั้น เรื่องนี้ทำให้หุขยันต์ ลำบากใจมาก จึงขอความเห็นจากวิทูษณะว่าจะทำอย่างไรดี วิทูษณะจึงพูคอย่างตลกตลกว่า

¹ศกุนตลา, หน้า 52.

วิทูษณะ : เณร ที ลหุ ปริศตาทอหุ ฉั ภว / มา กสุต วิ ทวสุตโน อิงคูที่เศลลจิกณเสีสุต
หคเด ปพิศสพิ /

²ศกุนตลา, หน้า 54.

วิทูษณะ : ฉั กหุ ทิฏฐเมคตสุต หุท องกั อารอหิ /

³ศกุนตลา, หน้า 56.

วิทูษณะ : โท อวโร อวเทโส / ฉั ตุม ราอา/ฉีวารจุนฎฐภาฉั อมหาฉั อุปหรนุหุ ตี/

"จงแขวนอยู่อย่างนั้นเหมือนตรีภังกุฐิ"¹ ข้อมูลสุดท้ายที่จะนำมาสนับสนุนเรื่องการพุกจา เพื่อให้เกิดความตลกขบขันของวิทูษกะ เป็นบทละครตอนหนึ่งจากเรื่องวิกิรโมรวสี ตอนที่พระเอกถามวิทูษกะว่ายังรักษาความลับไว้ได้หรือเปล่า ดังนี้

- ราชา : หวังว่าท่านคงรักษาความลับที่ฉันบอกท่านไว้ไ้คะ
 วิทูษกะ : (ท่าทางเคืองครอน กลดวักตนเอง) ตายแล้ว ๆ ฉันถูกนางทาสีนั้น
 ทมเสียแล้ว พระสหายทำไมถามอย่างนั้น
 ราชา : (สงสัย) ทำไมท่านถึงไ้ไ้เงียบละ
 วิทูษกะ : ขาพระบาทกคลิ้นไว้ จึงทำให้ไม่สามารถตอบไ้ทันที่พระเจ้าข้า²

จะเห็นไ้ว่า วิทูษกะไม่รู้จะตอบคำถามพระเอกอย่างไร เพราะตนไ้หลงกลนางนิมูณิกา เบิกเผยความลับไปเสียแล้ว จึงตอบออกมาอย่างน่าขบขันว่ากำลังกคลิ้นไว้ (ไม่ให้เปิดเผยความลับ)

ข. คำพูดที่ไ้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของพระเอก แม้ว่าบางครั้งวิทูษกะจะพุกจา เป็นท่านองใ้ร้ายพระเอกเสียเอง โดยเฉพาะเมื่อเขาเผชิญหน้ากับคนสนิทของพระเทวี ทั้งนี้เป็นเพราะนิสัยเป็นกนอ่อนไหวง่ายของวิทูษกะนั่นเอง แต่เราก็พบหลายครั้งว่า เมื่อถึงคราวจำเป็น วิทูษกะจะออกมารับแทนพระเอกเสียเองเสมอ และถ้ามีโอกาส เขาก็จะทำ

¹ศกุนตลา, หน้า 62.

วิทูษกะ : ศิสงกู วิอ อนตราเล จิฏฐ /

²วิกิรโมรวสี, หน้า 30.

ราชา : อภิรกษุยะเต รหสุยนิเกษปะ /

วิทูษกะ : (สวิชาทมาตุมคตม) ทหฺธิ ทหฺธิ อหิสฺสิโต มหิ ทาสีเอ / อณฺเฐา ณ วอสฺโส
 เอววิ ปุจฺจติ /

ราชา : (สาตฺสงฺกม) กิ ภวานฺสุตฺตุมฺมิมาสฺเต /

วิทูษกะ : เอววิ มเอ ฉินฺนคฺคิตา ชีหา ชฺ ภวโท วิ สหสา ปจิวนฺณิ ณ เทมิ /

ทุกอย่าง เพื่อประโยชน์ของพระเอกโดยไม่ละเว้นทั้งด้วยคำพูดและด้วยการกระทำ เช่น เมื่อพระนางอิรวดีเห็นร่องรอยของพระเจ้าอัคนิมิตรไปพบว่าพระองค์กำลังเกี่ยวนางมาลิกา อยู่ในสวน นางเกิดความหึงหวงอย่างรุนแรง จึงเข้าไปต่อว่าพระราชาอย่างไม่เกรงพระทัย วิฑูษกะเห็นว่าพระนางอิรวดีพูดจาก้าวร้าวพระราชามากไป จึงโต้เถียงพระนางแทนพระราชาเพื่อเป็นการปกป้องศักดิ์ศรีของพระองค์ไปด้วย โดยกล่าวกับพระนางว่า "พระนางอย่าได้กล่าวโทษพระเจ้าอยู่หัวผู้ควรแก่การเคารพเลย เพราะว่าถ้าเพียงแต่การสนทนากับคนสนิทของพระเทวีที่พบกันโดยบังเอิญถูกถือเป็นการผิดแล้ว พระนางจงแนะนำว่าอะไรจึงจะสมควร"¹ และอีกแห่งหนึ่งที่วิฑูษกะออกมารับแทนพระเอกเมื่อพระนางอิรวดีต่อว่าพระราชาอย่างรุนแรง และพูดจาเสียสติจากนางพุดลาวดีกา วิฑูษกะเห็นเรื่องจะรุนแรงไปใหญ่ จึงกล่าวว่า "อย่าให้เป็นอย่างนี้เลย เพียงแต่ได้เห็นพระนางเท่านั้น พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงลืมกิริยาอันไม่สมควรที่พระนางกระทำต่อกรมอบลงขอโทษแทบเท้าเสียแล้ว วันนี้พระนางจะไม่ยอมคืนศักดิ์กับพระองค์อีกหรือ"² นี่เป็นการปะทะกันค่อนข้างรุนแรง และบทบาทแบบนี้ปรากฏเฉพาะในบทละครเรื่องมาลิกาคนิมิตร เท่านั้น เพราะวิฑูษกะในบทละครเรื่องนี้มีบทบาทมาก จึงเผชิญหน้ากับพวกผู้หญิงฝ่ายพระเทวีบ่อย การปะทะกันก็มีตามมาเป็นธรรมดา ส่วนในบทละครเรื่องวิกิรโมรวิ วิฑูษกะก็มีโอกาสเผชิญหน้ากับฝ่ายพระเทวีบ้างเหมือนกัน แต่ด้วยความโง่งของเขา วิฑูษกะเลยมักจะถูกเป็นฝ่ายเสียเปรียบและพูดจาให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายนั้นไปทุกคราวที่เผชิญหน้ากัน ส่วนใน

¹มาลิกาคนิมิตร, หน้า 84.

วิฑูษกะ : มา ทาว อตุคโทที่ อตุคโทโท ทกขินณสุส อูโรหิ ภาฑู/ สมารคคิทธิฐฐ
เทวีเอ ปรีอณณ สักหา วิ ฮอิ อวราโห ฐาวอิติ เขตุด ทุมม์ เอรูว ปมาณัม/

²มาลิกาคนิมิตร, หน้า 120.

วิฑูษกะ : มา ทาว/ โหที่เอ หัสณเมตฺเตณ อตุคภวํ ปถิวาทลงฆณัม วิสุมริโห/ โหที่ อุน
อชฺช วิ ปสาทัม ฌ เณฑหาตี/

บทละครเรื่องศกุนตลาไม่มีอะไรจะต้องกล่าวถึง เพราะบทบาทในค่านี้นี้ของวิฑูษกะไม่ปรากฏเลย ยิ่งไปกว่านี้วิฑูษกะพยายามจะทำให้พระเอกเลิกสนใจนางเอกด้วย ที่เป็นคังนั้นเพราะวิฑูษกะไม่เคยพบกับนางเอกและเผชิญหน้ากับฝ่ายพระเทวีเลยแม้แต่ครั้งเดียว¹ นอกจากนี้จะเคยออกมารับโต้เถียงแทนพระเอกแล้ว วิฑูษกะยังใช้โอกาสทุกโอกาสที่มีเพื่อกระทำประโยชน์ในเรื่องรักให้แก่พระเอก คังจะเห็นได้จากบทละครตอนหนึ่งในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิตที่เขาถือโอกาสริบสรูปด้อยค่าของปรีพาทิกา เพื่อให้การจกแสดงการเต้นรำของลูกศิษย์ของกอนทาสและหรัตคตที่นี้ เพื่อจะได้ตัดสินว่าใครสอนเก่งกว่าใคร โดยกล่าวว่า "ท่านทั้งสองได้ฟังคำของท่านปรีพาทิกาแล้ว เป็นอันสรุปว่า การตัดสินจะมีหลังจากได้ดูการแสดงของลูกศิษย์ของท่าน"² ที่วิฑูษกะต้องริบสรูปตัวเองาย ๆ อย่างนี้ก็เพราะเกรงว่าพระเทวีชาวีดีจะรู้ทันกลอุบายของตนและจะเลิกล้มความคิดเสียแล้วพระเอกจะไม่มีโอกาสได้เห็นตัวจริงของนางมาลวิกา อุบายของเขาก็จะล้มเหลว ครั้งต่อมาที่วิฑูษกะกล่าวเพื่อประโยชน์ของพระเอกอย่างเห็นได้ชัด คือ เมื่อพระเทวีชาวีดียอมยกนางมาลวิกาให้พระเอกแล้ว แต่พระเอกยังคงทำเป็นไม่ยินดียินร้าย นั่งเฉยเมยอยู่ด้วยความขวยเขิน เมื่อพระเทวีกล่าวว่า "หรือพระเจ้าอยู่หัวโกรชฉิมเสียแล้ว" วิฑูษกะจึงกล่าวสนับสนุนว่า ข้าแต่นาง เป็นธรรมดาของโลกที่คู่แต่งงานใหม่ย่อมมีความอาย" และว่า "หรือว่าพระเจ้าอยู่หัวปรารถนาจะให้พระเทวีประทานตำแหน่งเทวี

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องนี้จะได้อีกครั้งหนึ่งในตอนสรุปเปรียบเทียบบทบาทของวิฑูษกะทั้งสามคน.

² มาลวิกาคนิมิต, หน้า 26.

วิฑูษกะ : สุทธิ ภวทีเอ วอน อชฺเชหิ/ เอโส บิณฺฑิตฺตฺโต อฺวเทสํสเณน นิณฺณโอบุติ/

แก่นางมาลวิกาเสียก่อนจึงจะรับกระมัง"¹ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าวิหุฆะในบทละครของ กาลิหาส เรื่องนี้คอยสนับสนุนพระเอกของเขาตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงเวลาสุดท้าย

ค. คำพูดที่เปรียบเทียบที่ เสียคดี และชี้ให้เห็นสภาพของสังคม จากหลักฐาน การพุดจาของวิหุฆะในบทละครของกาลิหาส เราอาจกล่าวได้ว่า วิหุฆะเป็นตัวละครที่ ชอบเปรียบเทียบในการพุดจาของเขาเสมอ และการเปรียบเทียบของเขาก็เข้าใจได้ ง่าย บางทีก็ชี้ให้เห็นสภาพของสังคมในสมัยต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร แม้บางทีจะเป็นการ เปรียบเทียบที่ออกจะไม่เจตียวดลาคะไรนักก็ตาม แต่ในประการหลังนี้ก็จะได้ผลในแง่ เป็นการตลกขบขันแก่ผู้ดูละครไป ในบทละครเรื่อง ศกุนตลา มีคำเปรียบเทียบที่น่าสนใจ อยู่สองแห่ง คือ เมื่อเขาปรากฏตัวครั้งแรก เขาก็บ่นและเปรียบเทียบความทุกข์ยากของ เขาว่าเหมือนเกิดมีหัวสิวขึ้นมาบนหัวผีเข้าอีก เมื่อพระเอกไปพบนางศกุนตลาเข้าแล้วทำ ทีว่าจะไม่กลับพระนคร² และเมื่อพระเอกพรรณนาความงามของนางศกุนตลาด้วยความ หลงใหล วิหุฆะก็หัวเราะแล้วกล่าวเปรียบเทียบความปรารถนาของพระเอกว่า "ความ ปรารถนา³ของพระองค์ผู้เบื้องหน้าความงามนางแก้ว ก็เหมือนกับความปรารถนาของคน ที่เบื้องหน้าลูกอินทนาถล้ม แต่ไปต้องการมะขามเปรี้ยว"³ จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบ

¹ มาลวิกาคนิมิตร์, หน้า 154 - 156.

ขารีณี : กิ โอิทิเรทิ มํ อชฺชชอุตโต /

วิหุฆะ : โททิ เอโส โลวฺวหาโร สุโว วิ ทวโร ลชฺชชอุโร โททิตฺติ /

(ราชา วิหุฆกมเวกฺษเต/)

วิหุฆะ : อหฺวา เทวีเอ กิทเทวีสทฺท มาลวอิ อตฺตภวํ ปทิตฺตทํ อิจฺฉนฺติ /

² ศกุนตลา, หน้า 40.

วิหุฆะ : เอตฺติเอณ ทาณิ ปิ ปิทา ฃ ฉิกฺกมทฺติ / ตโท คณฺทสฺส อูริ ปินฺตฺติอา สํวฺตฺตา/

³ ศกุนตลา, หน้า 52.

วิหุฆะ : ชฺห กสฺส วิ ปินฺทชฺชเรทฺติ อูเวชิตฺสฺส ตินฺตฺติเอ อทิลาส โภเว, ทท อิทฺติอาทณปริกาวิน โภเว อธิ อพฺทกฺกณ /

สองครั้งนี้ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพพจน์ชัดเจนที่เกี่ยวกับความทุกข์ยากของเขานั้นหนักหนาขนาดไหน และความปรารถนาสองอย่างนั้นแตกต่างกันอย่างไร ส่วนในบทละครเรื่อง วิกิรโมรวสี และเรื่อง มาลวิกาคนิมิทร มีคำเปรียบและเสียดสีที่ซ้ำกันอยู่สองประการ คือ เปรียบเทียบความสิ้นหวังเหมือนคนไข้หนักและคนไข้ยากจนที่หมดหนทางและไม่ยอมสั่งยาให้ ดังที่เขากล่าวกับพระเอกผู้ทำท่าผิคหวังเมื่อนางมาลวิกาออกไปจากโรงละครว่า ข้าแต่พระองค์ พระองค์ก็เหมือนคนไข้ที่ยากจนปรารถนายาที่หมอจะนำเข้ามาให้มันแหละ"¹ และที่เขากล่าวพูดพระเจ้าปุรุรวรวิษณุถูกพระนางเอาสินริสละเสียแล้ว โดยกรามพูดว่า "พระองค์ปรารถนาจะตรัสสิ่งใดก็ตรัสตามพระทัยชอบเถิด เพราะพระองค์ถูกพระนางเจ้าสละเสียแล้วเหมือนคนไข้หนักที่ถูกหมดหนทางนั้นแหละพระเจ้าคะ"² คำพูดนี้ของวิฑูษกะชี้ให้เราเห็นถึงสภาพของสังคมได้เป็นอย่างดีว่า ไม่ว่าบุคคลสมัยใดคนจนหรือคนที่สิ้นหวังแล้วทั้งหลายยอมไม่มีใครสนใจอยากจะช่วยเหลือ เพราะหวังสิ่งตอบแทนไม่ได้ แม้แต่หมอมีหน้าที่รักษาโรคก็ยังไม่อยากจะสั่งยาให้ สภาพนี้เกิดขึ้นแล้วในอดีตกาลสมัยของกาลิลาส และแม้ในปัจจุบันเราก็เห็นกันอยู่ทั่วไป อีกเรื่องทีวิฑูษกะในบทละครสองเรื่องนี้กล่าวเปรียบเทียบในทำนองเดียวกัน คือ เขากล่าวเปรียบเทียบพระราชาผู้ถูกจับผิดคิดว่าเหมือน ขโมยที่ถูกจับได้พร้อมกับของกลางยอมไม่มีคำที่จะแก้ตัว ดังที่เคาตมะกรามพูดพระเจ้าอัคนิมิตรผู้ถูกพระนางอิรวาสีจับได้ขณะที่กำลังเกี่ยวนางมาลวิกาอยู่ว่า "คิดอะไรขึ้นมาบ้างนะหรือ ขโมยที่ถูกจับขณะกำลังประกอบการอยู่จะกล่าวได้ละหรือว่า

¹ มาลวิกาคนิมิทร, หน้า 44.

วิฑูษกะ : สาธุ ทุม ทรินูโท อาตุโร วิโอ เวชุเชณ อวณิษฐมาณ โอสหิ อิจุนสิ /

² วิกิรโมรวสี, หน้า 92.

วิฑูษกะ : ภณ วิสทุขิ ชิ สิวตุตุกาโม / อสซุโณ ทุติ เวชุเชณ อาตุโร วิโอ เสริ มุตุโตภว ิตตุตโททีเอ /

เขากำลังเรียนวิธีตัดของ"¹ และที่มานวเคราะห์บทพูดพระเจ้าปुरुวัธ ผู้ถูกพระเทวีจับจดหมายรักได้ว่า "ขโมยที่ถูกจับได้พร้อมกับของกลางจะกล่าวปฏิเสธได้อย่างไร"

ในค่านเสียคสิบุคคลวิหุชะก็เคยกล่าวออกมาโดยไม่เกรงใจใคร ดังเมื่อพระเทวีเอาคินรีในมณฑลครเรื่องวิกิรโมรวคิทรงรู้สึกร้อนพระทัยที่ได้ทรงแสดงกิริยาไม่สมควรต่อการที่พระราชาทรงหมอบลงแทบพระบาทของพระนางเป็นการยอมรับผิด ในเรื่องนางฟ้าอรุวคิ จึงทรงดำริที่จะทำพิธีบูชาอย่างหนึ่งชื่อ "ปริยานุประสาทน์" เพื่อเป็นการขอโทษต่อพระราชานี้ในส่วนตัว วิหุชะก็กล่าวเสียคสิพระนางว่า "เมื่อปลานหลุดไปจากมือแล้ว ชาวประมงผู้หมกหวังย่อมกล่าววว่า เราจะได้บุญละ² ที่วิหุชะกล่าวเสียคสิพระเทวีออกมาอย่างนั้น ก็เพราะเขาเข้าใจส่วนลึกในหัวใจของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์นั้นเมื่อเห็นว่าจะไม่สามารถรักษาสิ่งใดไว้ได้แล้ว เขาก็มักจะทำที่เป็นยอมเสีย สละสิ่งนั้นเสีย เพื่อเรียกร้องเอาความดีด้วย ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่เป็นการเสียสละด้วยความเต็มใจ คนประเภทนี้มีอยู่มากมายในสังคมไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน แม้แต่พระนางอิราวคิก็รับคนสำคัญของเขา วิหุชะก็เคยกล่าวเป็นท่านองเสียคสิทั้งต่อหน้าและลับหลังหลายครั้ง ดังเช่นที่นางทำท่าจะเอาเข็มขัดฟาดพระเอกผู้กำลังอยู่กับนางมาลวิกาในสวน และเมื่อนางจากไปด้วยความโกรธ วิหุชะก็กล่าวเปรียบเทียบกับนางว่า เหมือนคารวอังคารร้ายที่ลอยออกไปจากราตี ดังถ้อยคำของเขาวว่า "พระสหาย เทพทั้งหลายได้เคลื่อนย้ายอุปสรรคออกไปจากความสัมพันธ์ของพระองค์กับนางมาลวิกาแล้ว เร็ว ๆ เข้าเถิด ก่อนที่นางจะ

¹มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 82.

วิหุชะ : (ชานนุติกมฺ) ปติโอะเชหิ กิ วิ ทาณิ / กิ อณฺณิ กมฺมกหิเทณ กุมฺภิลเอน
สนฺธิจฺเจอนํ สิกฺขิโหมหิตฺตฺติ วตฺตวํ โหอิ /

²วิกิรโมรวคิ, หน้า 90.

วิหุชะ : ฉินฺนหนฺตฺโต มจฺเจ ปรลาอิเท ฉิวิวินโน ชีวโร ภณาติ ชมฺโม เม หวิสุสฺสตี ตฺติ/

ย้อนกลับมาอีกเหมือนคารองการร้ายย้อนเข้าสู่ราศี"¹ คำพูดของวิหุฆะทรงนี้แสดงให้
เห็นว่า สังคมในสมัยนั้นคงเชื่อถือในเรื่องโชคชะตาตามโหราศาสตร์ คือคารองการนั้น
เป็นคารองการร้ายเมื่อเข้าสู่ราศีบางราศีจะเกิดผลร้ายและภัยพิบัตินานา อันเป็น
อุปสรรคต่อการกระทำต่าง ๆ วิหุฆะจึงเปรียบเทียบกับพระนางอิรวดีผู้มาชกขวางทางรัก
ครั้งใหม่ของพระราชาว่าเหมือนคารองการ และเมื่อกล่าวถึงนางมาลวิกาและเพื่อนธนูซึ่ง
อยู่ในห้องเก็บของไต้คินเขาก็เรียกพระนางอิรวดีว่า นางตาเหลือง (ปิงกุลจูดีเอ) ดัง
คำที่เขากล่าวกับพระราชาว่า "นางมาลวิกานั้นธนูนางตาเหลืองนั้นจับโยนเข้าไปยังไว้ใน
ห้องเก็บของไต้คินเหมือนกับตกอยู่ในปากของมัจจุราช"² หลังจากที่วิหุฆะได้จัดการ
ช่วยนางและเพื่อนให้พ้นจากที่คุมขังมาและมอบนางมาลวิกาแก่พระราชาแล้ว ก็ยังไม่พ้น
จากการตามชกขวางของพระนางอิรวดี วิหุฆะก็รำพึงออกมาว่า "ตายละ บุ่งแล้วสิ
นกพิลาปบ้านหลุคจากเครื่องพันธนาการเพื่อเข้ามาสู่สายตาของแมวแท้ ๆ เทียว"³ เขา
เปรียบเทียบกับนางมาลวิกาว่าเหมือนนกพิลาปที่เขาขังไว้ ไม่มีทางจะช่วยตนเองได้ หลุด
จากกรงออกมาก็มาเจอเอาแมว คือพระนางอิรวดีเข้าอีก นอกจากวิหุฆะจะพูดกระทบ
และเสียดสีพวกผู้หญิงฝ่ายตรงกันข้ามกับเขาแล้ว แม้พระราชาเองก็เคยถูกเขากล่าวเปรียบ
เทียบกับเสียดสีเอาเช่นกัน คือ ในตอนที่พระเทวีจับจดหมายรักจากนางฟ้าอรุวดีได้ จึงได้
เกิดการทอว่าทอขานกันขึ้น พระราชาก็หมอบลงแทบเท้าพระนางและยอมรับผิด แต่ -

¹ มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 86.

วิหุฆะ : วยสุส เทเวที อิมสุส อวิณอสสุส อปสารีทา ฉิอ์ตณา/ ทาว สีคฺฆทรี อวภูกฺกาม
ชาว อุงการโธ ราสี วิธ ส่า อญฺวกุ กั ฆ กเรอิ /

² มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 88.

วิหุฆะ : ส่า ชุ ทวสุสิณี ตาเอ ปิงกุลจูดีเอ สารภณพฺภูมิเคเท มิจุจฺมุเห วิธ ฉิกฺขิตฺตา/
วิหุฆะ : อโธ อณฺตุโธ สํคุโต/ พนฺชณพฺภูโธ มรกวโทโอ พิจาโลอาโธเอ ปิโธ/

³ มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 122.

พระเทวีทรงจากไปอย่างไม่สนใจใย่ที พระราชาจึงทรงพรรณนาเปิดเผยความในพระหทัย
 กับวิทูษณะว่า "การอ่อนน้อมผู้หญิง แม้จะพูดจาอ่อนหวานสักแค่ไหน ถ้าไม่มีความจริงใจ
 แล้ว ก็ไม่สามารถแตะต้อง (กระทบ) ความรู้สึกของผู้หญิงได้เลย เปรียบเหมือนแก้วมณี
 ที่เขาย้อมสีย่อมไม่จับแน่นตาของนักเล่นเพชรพลอยได้เลย"¹ วิทูษณะจึงกล่าวประชดเขา
 ว่า "ก็เหมาะสมกับพระองค์แล้ว เพราะคนที่นัยน์ตาจับนั้นย่อมไม่สามารถส่องแสงตะเกียง
 ได้เป็นธรรมดา" ซึ่งเขาหมายถึงว่าพระราชา มีความผิดอยู่ในใจ จะไปเอาความ
 จริงอะไรมาทูลกับพระเทวีได้ จะมีก็แต่เรื่องโกหก ซึ่งก็เหมาะสมแล้วที่พระเทวีเสด็จ
 จากไปอย่างนั้น เราจะเห็นว่าวิทูษณะนั้นจะกล่าวเสียเปรียบเปรียบทุกคนถ้ามีโอกาส

ง. อุปนิสัยใจคอของวิทูษณะ จากหลักฐานข้อมูลที่ปรากฏในบทละครทั้งสาม
 เรื่องของกาดิศาสตร์ พอดีจะแบ่งลักษณะทางอุปนิสัยใจคอของวิทูษณะออกได้เป็น 5 ประการ
 ดังนี้

1. เป็นคนขี้ขลาด จิตใจไม่แน่นอน
2. รักความสะกดสบาย
3. ขอบยกยอตนเอง
4. เห็นแก่กิน และโลภของกำนัล
5. เชื่อโชคชะตา และผลของการกระทำ
6. เข้าใจมนุษย์ ธรรมชาติ

1. วิทูษณะเป็นคนขี้ขลาด ลักษณะทางอุปนิสัยใจคอข้อนี้ปรากฏในวิทูษณะ

¹ วิกิโมรวัศ, หน้า 62 - 64.

ราชา : (อุตุถาย) วัยสุย เนทมนุปรปมนม/ ปศุย ปริยวจนศโตปิ โยชิตำ ทยิตชนานุนโย/
 ปุรวิตติ หุตหณ์ น ทวิวิทำ มฉิวิว กุตุตุวิมราคโยชิตำ //22//

วิทูษณะ : อณูตุลล อเอตุถกวโท เอท / ฌมุ อกุชิตุชิตโท อหิมุเห ทิวลิตัน สเหท /

ทั้งสามคนและแสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น กลวังู กลวัผี ถูกชกจูงได้ง่าย และ
 ข้างพุกจนกลายเป็นเก็บความลับไม่อยู่ ความเขินคนมักกลัวของวิทูษณะ มีพระคำรัสของ
 พระราชาในเรื่องมาลวิกาคณินิทรรับรองไว้ดังนี้ว่า "ท่านตาบสมิปกติเป็นคนมักกลัว"¹
 พระเจ้าอัคคินิทรตรัสพระคำรัสนี้กับพระนางชาวีณี เมื่อวิทูษณะแสดงอาการกลัวตายใน
 ตอนที่เขาแสร้ง ทำอุบายว่าถูกงูกัดเพื่อหลอกเอาแหวนจากพระเทวีไปปล่ดปล่อยนาง
 มาลวิกาจากที่ถูกคุมขังไว้ พุษยนต์พระเอกในบทละครเรื่องศกุนตลาก็ได้กล่าวถึงวิทูษณะ
 คุพระทัยของพระองค์ไว้ว่า "เจ้าพราหมณ์ผู้นี้เป็นคนโลเล"² ฉะนั้นเมื่อจะส่งวิทูษณะ
 กลับเมือง จึงต้องสั่งว่า "นี่แน่ะเพื่อน เราจะเข้าไปในอาศรมก็เพราะความเคารพต่อ
 พระฤณีเท่านั้น อย่าได้คิดไปว่าข้าพเจ้ามีความปรารถนานางศกุนตลาลูกสาวพระฤณีเลย"³
 เพราะพระองค์เกรงว่าวิทูษณะจะเอาเรื่องนี้ไปพูดในพระราชวัง ทำให้รู้วาย เพราะ
 พระองค์ยอมมีนางสนมกำนัลที่คอยหึงหวงอยู่ในพระราชวังอีกหลายคน ศิวละครอีกตัวหนึ่ง
 ที่รู้นิสัยเป็นคนโลเลของวิทูษณะคือ นางนิปฐิกาคนสนิทของพระเทวีมีเหยื่อของพระราชา
 ดังคำพูดของนางนิปฐิกาในบทละครเรื่องวิกิรโมรวัตีเมื่อเห็นวิทูษณะนั่งคนเดียว ดังนี้ว่า
 "...เอ ทำอย่างไรจะหลอก ตาพราหมณ์ตัวดีนั้นได้ ความลับนะอยู่ในหัวใจของตา
 พราหมณ์คนนี้ไ้ไม่นานหรอกน้า ก็เหมือนน้ำที่ติดอยู่บนต้นหญ้านั้นแหละ อย่างไรก็ต้องลอม

¹มาลวิกาคณินิทร, หน้า 98.

ราชา : ปุรภูติภีรุสุตปสุวี /

²ศกุนตลา, หน้า 64.

ราชา : จปโล'ยั พุณะ / กทาจิตสมุคปุรารุณนามนุตะปุเรภยะ กถเยตุ /

³ศกุนตลา, หน้า 64.

ราชา : (ปรุภาศมุ) วขสุย, ฤนิเคารวาทาศุรมิ กจุนามิ/ น ชดู สตุยเมว ตาปัสกนุย-
 กายำ มมาภิลาะชะ /

เข้าไปหาหนทางก่อน"¹ และก็เป็นผู้สำเร็จ นางสามารถลวงความลับเกี่ยวกับผู้หญิงคนใหม่ของพระราชินีได้อย่างสบาย เพราะวิหุชกะเองก็อยากจะพุกจนอกจะแตกอยู่แล้ว คังคำพูดของวิหุชกะเองว่า "ข้าพเจ้าน่าจะระเบิดด้วยความลับของพระราชินี เหมือนพราหมณ์ที่กล้าจะระเบิดด้วยแผนเจ็ดอัญญา ข้าพเจ้าไม่อาจรักษาลิ้น (เก็บความลับ) ของข้าพเจ้าไว้ได้ในที่ชุมนุม เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะนั่งอยู่ในปราสาทวิมานโศกสังคะที่ไม่ค่อยมีคนนี่ละ จนกว่าพระสหายของข้าพเจ้าจะเสด็จมาจากห้องพระโรง"² และบทสนทนาระหว่างวิหุชกะและนางนิปุลิกาต่อไปนี้จะทำให้มองเห็นอุปนิสัยเป็นคนที่ใจอ่อน และโหดของวิหุชกะชัดเจนยิ่งขึ้น

นิปุลิกา : ...ท่านผู้เจริญ คิฉินไว้เจ้าคะ

วิหุชกะ : สวัสดิ์เกิดแมนาง (กล่าวกับตนเอง) แหมความลับของพระราชินีทำให้ฉันนอกแตกและระเบิดออกมาเสียให้ใครเมื่อเห็นนางตัวร้ายนี้ (กล่าวคัง ๆ) นี้ นิปุลิกา เธอจะไปไหน หนีการขอมกษัตริย์มาละซี

นิปุลิกา : มาพบท่านผู้เจริญตามพระเสาวนีย์ของพระเทวีเจ้าคะ

วิหุชกะ : พระนางรับสั่งว่าอยู่อย่างไร

นิปุลิกา : พระเทวีรับสั่งว่า ท่านผู้เจริญเป็นฝ่ายของพระนางมาตลอดเวลา เพราะฉะนั้นคงจะไม่เพิกเฉยต่อความรอนพระทัยที่ผิดปกติของพระนาง

วิหุชกะ : (ทำท่าทรีกตรอง) หรือว่าพระสหายของเราทำอะไรให้เป็นที่รำคาญพระทัยของพระเทวีกระมัง

¹วิกรโมรวรสี, หน้า 26.

นิปุลิกา : กหัง ชุมเอ พมหพนชฺช อทิสฺเสโธ/ อหฺวา วิรล-คิฉ-ลคฺคํ วิธ อวสุสาธสสิลลํ
จิรํ คสฺสึ รหสฺสํ จิณฺฐติ / ชาว นํ อนฺเนสฺสามิ /

²วิกรโมรวรสี, หน้า 24.

วิหุชกะ : ที ที โภ ติมฺนุตโฆวาวณฺณ พมหโฆ วิธ ราชฺรหฺสฺเสณฺณ พุณฺณมาโณ ณ สกฺกโณมิ
อาอินฺเน อคฺคโณ จีหํ รกฺขิตฺถํ/ ตา ชาว คคฺคทวํ วอสุโส กชฺชาสนาโท
อฺภูเรติ ทาว อิมสุสฺ วิรสนฺนสฺวาเท วิมาณฺจฺจนฺคปริสเร จิณฺฐิสฺสุม /

นิปฺพิกา : ท่านผู้เจริญ พระราชาครัสเรียกพระเทวีด้วยชื่อของหญิงอื่นที่ทำให้
พระราชาเองเกิดความกระวนกระวาย

วิทุษกะ : (กล่าวกับตนเอง) เอ หรือว่าพระราชาเองได้ทรงทำความสับแตก
เสียแล้ว แล้วจำเป็นอะไรที่ข้าพเจาจะต้องมาทนทุกข์กับการเก็บดิน
ของข้าพเจาเลา (กล่าวถึง ๆ) พระองค์ครัสเรียกพระเทวีว่าอย่างไร
"อุรวสีไซใหม่" ตั้งแต่พระองค์โคตอกพระเนตรนางฟ้าอุรวสีแล้ว พระ
องค์ก็มีพระทัยลอบและมีใจจะทำความเคื่อนรอนแก่พระเทวีเท่านั้น แต่
ก็โคทำควาามรำคาญให้ข้าพเจาควย เพราะทรงเบือนพระพักตรหนีการ
เพลิดเพลินอื่น ๆ ทุกอย่าง¹

จากบทละครตอนที่นำมา เสนอนั้นจะเห็นได้ว่าวิทุษกะในบทละครเรื่องนี้ของกาลิทาสเป็น
คนช่างพูดจนเก็บความลับไม่ได้ มีหน้าซำยังใส่ความทัมถมพระราชาเสียอีกเมื่ออยู่ลับหลัง
นอกจากข้อมูลดังกล่าวแล้วยังมีข้อมูลที่เป็นบทบาทของวิทุษกะเองที่เป็นเครื่องสนับสนุน
อุปนิสัยใจคอของวิทุษกะอีกมากที่จะนำมาเสนอต่อไป

1วิกรมโรวสี, หน้า 26 - 28.

นิปฺพิกา : ... อชฺช วนฺทามิ /

วิทุษกะ : สติโก โภทีเอ/(อาตุมถม) อีอฺ ภูฏฺฐ-เจติลฺ เปกฺโข อํ ราอรหสฺสํ หนีอํ

กินฺทือ ฉิกฺกมฺทึ/ (ปุรกาสม) ฉิฉฺฉิเอ สํสิท-วาวารํ อชฺชณิอ กที ปคฺคิททา สิ/

...

วิทุษกะ : (สวิตฺรภม) กิ วา วอสฺเสฆ ตคฺคโภทีเอ ปชฺฉิลฺ อัจจริทํ /

นิปฺพิกา : อชฺช ชํ ฉิมิตฺติ ภูฏฺฐา อุกฺกณฺฉฺฉิโท ทาเอ ฉิตฺติอาเอ ฉามเชเอณ ภูฏฺฐินา เทวี
อาลปิตา /

วิทุษกะ : (สฺวคฺคตม) กนฺ สอํ เอวฺว ตคฺคภวทา รหสฺยภเวโท กิโท/ กิ ทาฉิ อํ ชีนา-ชนฺต-
ณณ ทุกฺขํ อณฺหวามิ / (ปุรกาสม) กิ อามนฺติททา ตคฺคโหที อฺววสี ตฺติ/ ทาเอ
ทํสณณ อุมมาทิตฺโท ตคฺคภวํ ฆ เภาลลํ ตคฺคโภที มํ ปิ วิโลท-วิมุโท ทนฺ ปิเพทิตฺ/

การแสดงออกอีกประการหนึ่งที่แสดงว่าวิฑูษณะเป็นคนขี้ขลาด ตกใจง่าย มักกลัว คือ เขากลัวงู กลัวรากษส จากบทละครเรื่องศกุนตลา เราพบว่าวิฑูษณะกลัวรากษส คั่งข้อความที่เขาสนทนากับพระเอกอยู่ในองก์ที่สอง ถึงความงามของนางศกุนตลา ได้มีฤๅษีผู้มาสองคนมาขอร้องให้หุษยันต์ไปช่วยคุ้มครองการบำเพ็ญตบะ เพราะขณะที่พระฤๅษี กังวลจะไม่อยู่มีรากษสไปรบกวนการทำพิธีบอย ๆ พระราชาหุษยันต์ทรงรับคำช่วยความยินดี เพราะจะได้มีโอกาสได้พบนางศกุนตลา ก่อนเสด็จไปพระองค์ตรัสตามวิฑูษณะว่าอยากเห็นนางศกุนตลาไหม วิฑูษณะตอบทันทีว่า "ครั้งแรกอยากเห็นเต็มเปี่ยมเลย แต่เมื่อได้ยินเรื่องรากษสแล้ว ไม่มีสมาธิอยากเหลืออยู่แม้แต่หยดเดียว"¹ เมื่อวิฑูษณะเห็นงูหรือเห็นอะไรที่คิดว่า เป็นงู เขาจะร้องออกมาอย่างตกอกตกใจที่เดียว เช่น เมื่อเขาเห็นใบฎฐะ ที่เป็นจดหมายของนางฟ้าอรวิศัลลงมาตรงหน้า เขาก็ร้องออกมาว่า "เอ๊ะๆ พระองค์นั้นอะไรคล้ายคราบงูตกลงมาตรงหน้าเราทั้งสอง"² และในบทละครเรื่องมาลวิกานิมิต หลังจากวิฑูษณะได้พานางมาลวิกาไปมอบแก่พระราชาเรียบร้อยแล้ว เขาก็ไปนั่งฟังเสภาปราสาทหลังละเมออยู่ นางนิมิตกาคนสนิของพระนางอิรวดีมาพบเข้า จึงคิดจะหยอกให้ตกใจเล่น เพราะนางรู้ว่าวิฑูษณะกลัวงู คั่งคำพูดของนางว่า "เรื่องร้ายกาจนี้ฉันได้ยินแล้ว ฉันจะแอบค้นเสาะเอาไม่เท่าคค ๆ งอ ๆ เหมือนงูอันนี้หลอกอิตาพราหมณ์ร้าย คนกลัวงูนี้ให้ตกใจกลัว"³ เมื่อนางนิมิตกาเอาไม้เท้ากุฎิฉะนั้นให้ตกลงบนร่างของ

¹ศกุนตลา, หน้า 60.

วิฑูษณะ : ปณม สปริวาท อาสี / ทาณี รกษสวตฺตุนเถณ พินทุวิ ณาเวเสสิโท /

²วิกรโมรวตี, หน้า 46.

วิฑูษณะ : อวิทา อวิทา / โภ กิ ญ ชุ เอท ภูงคฺฉิมฺโม อวิ อิมฺเห โฉ ฉิวพิท /

³มาลวิกานิมิต, หน้า 118.

นิมิตกา : สุกฺ อิท อจฺจาหิต / ภูงคฺภีรฺอ พมฺพพฺพฺ อิมินา ภูงคฺกุฎิเลณ ทณฺทกฺกุฎเณ

ถมฺภนฺตฺริทา ภวอิ ภีสอมฺหิ /

วิหุชกะ เขาก็ตกใจตื่นทันทีพร้อมกับร้องออกมาว่า "ตายแล้ว ตายแล้ว พระองค์งูตกลงมาใส่ข้าพระพุทธเจ้า"¹

ความเป็นคนขวัญอ่อนจิตใจไม่แน่นอนของวิหุชกะนี้มีผลต่อบทบาทของเขาในฐานะตัวละครเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นว่าเมื่อเขาแสดงจุดอ่อนเหล่านี้ออกมา บทบาทของเขาก็กลายเป็นสิ่งน่าขบขันไปได้

2. วิหุชกะเป็นคนรักความสะกดสบาย ตามหลักฐานข้อมูลที่ปรากฏ วิหุชกะในบทละครของกาลิลาส ทั้งสามคนไม่อดทนต่อความทุกข์ยาก ถ้าเขาต้องเผชิญกับความลำบากแม้แต่น้อย เขาก็จะบนทันที มีเสียงเอะเขาก็จะนอนไม่หลับ ถ้าหิวข้าวเขาก็จะโวยวายทันที มาดูชะวิหุชกะในบทละครเรื่อง สกุนตลา พอปรากฏตัวครั้งแรกในองก์ที่สองก็บนเสียงยืดยาวถึงความโชคร้ายของเขาที่ต้องมาเป็นเพื่อนของพระราชานักล่าสัตว์ที่ต้องคอยติดตามพระราชินีไปป่าโนนป่านี้เป็นประจำ ดังถ้อยคำของเขา ต่อไปนี้

โอ เกราะหักกรรุมเหลือเกิน ฉันเบื่อการเป็นเพื่อนของพระราชานักล่าสัตว์โหลอยู่กับ การล่าสัตว์ (โคยีนุแต่คำว่า) นึกวาง นันทุมปา โนนเสือโคร่ง แมแต่ในเวลา เที่ยงวันก็ยังต้องเที่ยวค้นคนจากป่านี้ไปป่านั้นระหว่างคนไม่มีเงาอันเบาบางแห่ง ฤดูร้อน ฉันต้องคิมนำอันร้อนและปากเดือนจากภูเขา เนื่องจากมีใบไม้เขียวชอุ่ม กินอาหารก็ไม่เป็นเวลา ซึ่งส่วนมากก็เป็นเนื้อดิบ ๆ เสียงไม้บึง แม่แตกกลางคืน ก็โดนนอนไม่เต็มคืน ขอของฉันแทบจะหลุดออกจากกันเนื่องจากมีมาไลเนื้อ ตอน เขามีคพวกลูกนางทาสีนักล่านกก็ทำไหฉันตื่นด้วยเสียงเอะอะจนปานแทบจะแตก เหนื่อยยังไม่พอ ความทุกข์ยากของฉันยังไม่จบสิ้น ยังมีลิวเกิดขึ้นมาบนผู้เฒ่า เพราะ ว่าเมื่อวานนี้ ขณะที่พวกเราถูกทอดทิ้งอยู่เบื้องหลังพระราชเสด็จ เขาไปในบริเวณ ป่าที่ป่าเพื่อขบะของฉูปี เพราะความโชคร้ายของฉูปีที่พระองค์โคเห็นนางสกุนตลา ลูกสาวของคาสเขาอีก และตั้งแต่นั้นพระองค์ก็ไม่มีที่ทาจะกลับพระบุตรเลย แม่ วันนี้ฉันก็นอนคิดถึงเรื่องนางสกุนตลาจนสว่างคาตา จะทำอย่างไรดีละ จะไปคุยชีวา

¹ มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 118.

วิหุชกะ : (สหสา ปุรติพุทย) อวิหา อวิหา / โภ ทวู้อโร เม อูริ ปติโท /

พระองค์อำมหิตทำกิจส่วนตัวแล้วหรือยัง นั่นแน่เสด็จมาแล้ว เพื่อนรักของฉันทมา
พร้อมกับเด็กสาวชาวกรีกถือกันชนู สวมพวงมาลัยดอกไม้อา ตีละ ฉันทจะยื่นแกง
ทำเป็นนอยเปลี่ย คอยวิธีนี้ฉันทอาจได้รับการพักผ่อนบางกระมัง¹

ในตอนต่อมาของเรื่องศกุนตลานั้นเช่นกัน วิฑูษกะได้พยายามชักชวนพระเอก
ให้หยุดการล่าสัตว์สักวัน เพื่อเขาจะได้พักผ่อนตามที่ตั้งใจไว้ ดังถ้อยคำหวานล่อมของเขา
ว่า

การที่พระองค์ละกิจการแห่งราชอาณาจักร แล้วมาใช้ชีวิตเหมือนคนป่าอยู่ในป่า
อันไม่คุ้นเคยเช่นนี้ควรละหรือ และตามความจริงแล้ว ข้าพระบาทเห็นว่าตัวข้า
พระบาทเองไม่สามารถควบคุมอวัยวะอันใหญ่โต เสนอเอ็นก็แทบจะหลุดออกอยู่แล้ว
เพราะวิ่งตามสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นขอพระองค์ได้เห็นใจยอมให้พักผ่อนสักวันหนึ่ง
เถิด²

¹ศกุนตลา, หน้า 40.

โก ทิฏฐุ/ เอทสฺส มิวาสีลสฺส รณเณ วอสฺสกาเวณ ปิววิณเณ นฺทฺ/ ออํ มิโ ออํ วราโท
ออํ สหฺหุโล ตฺถิ มชฺชณเณ วิ คิมฺหวิรลปิอวจฺฉาอาสุ วณฺธาอิสฺสุ อาทินฺทฺเทอทิ อทฺทฺโท อทฺทฺ/
ปตฺตสํกรกสาอาสี กพฺพอาสี คิริณสีชลาสี ปิอนฺติ/ อณฺโหเวลล์ สุลฺลมฺสกุณฺธิญฺญู อาทาโร
อนฺทฺเทอทิ/ ตฺรคาณฺญาวณฺณทฺทิสฺสิโณ รทฺทฺนิมิ) วิ ฌิกามํ สอิทฺทวํ เอตฺถิเณ ทฺทาณิ ปิปีทา ณ
ฌิกฺกมฺทฺ/ ทโท กณฺพสฺส อฺวาริ ปิณฺทฺอิอา สํวฺตฺตา/ ทิโ อิล อมฺเหสุ โอฺทฺเณสุ ตตฺทฺโทโท
มิอาณฺสาเรณ อสฺสสมปทํ ปวิฏฺฐสฺส ตาวสกณฺณอา สอนฺทฺลา ณาม มม อชฺชณฺทาเอ ทฺสิทา/
สํปทํ ออฺรคณฺณสฺส มณํ วิ ณ กเรทฺ/ อชฺช วิ เส ทํ เอวฺว จินฺตอนฺทสฺส อาจฺฉิสฺสุ ปภาทํ
อาสิ/ กาคทฺ ชาว ณํ กิพฺพจารปฺริกฺกมํ เปกฺขามิ/ เอโส พานฺนาสณฺนทฺทฺธาณิ ชวณฺธิ
วณฺ ปุณฺณมาลาชาวิทฺ ปวิฏฺโท อิทฺ เอวฺว อาอฺจฺฉทฺ ปิอวอสฺโส/ โททฺ/ อณฺกณฺจฺฉวิโธ
วอิ จิฏฺฐิสฺส/ ชอิ เอวฺว วิ ณาม วิสฺสมํ ลเณอ/

²ศกุนตลา, หน้า 44.

วิฑูษกะ : เอวํ ราวทฺชฺชาณิ อฺชฺฉณิอ เอทฺทริเส อาอฺลปฺปเทเส วณฺจรวฺคฺติณฺนา ตฺเถ
โท ทวํ/ ทํ สจฺจํ ปจฺจทํ สาวทาณฺสเรทฺ สฺโซทฺทิสฺสิทฺทฺทฺณํ มม คตฺตาณํ
อนฺนิโส นฺทฺ สํวฺตฺโท/ ทฺตา ปสฺสทฺทิสฺสํ มํ เอกฺกาทํ วิ ทาว วิสฺสมํทฺ/

และเมื่อทุษยันต์ตกลงพระทัยเลิกการล่าสัตว์และไล่บริวารคนอื่น ๆ ไปหมดแล้ว มารูยยะ
ยังได้กล่าวกับพระองค์อีกว่า "บัดนี้พระองค์ได้ไล่แมลงวันไปหมดแล้ว ที่นี้ขอเชิญพระองค์
นั่งบนก้อนหินใต้อันไม้อันมีร่มเงาอันน่ารักรื่นรมย์ เพื่อว่าข้าพระบาทจะได้นั่งให้เบียดูชมบ้าง"¹
และในบทละครเรื่องวิกิรโมรวรสี ก็มีคำพูดของวิฑูษกะในลักษณะนี้เช่นกัน คำพูดของเขา
ที่ทูลพระราชชายาผู้ลุกขึ้นไหว้พระจันทร์ที่กำลังโผล่ที่ขอบฟ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ โดยผ่านพระ
คำร่ำมาทางพราหมณ์หรือกณะ พระพรหมจึงรับสั่งกับพระองค์ได้ ขอพระองค์ประทับนั่งลง
เถิด เพื่อว่าข้าพระบาทจะได้นั่งสบาย ๆ บ้าง"²

วิฑูษกะเป็นคนชอบโอ้อา ชอบให้คนยกยอและบางทียกยอตัวเองด้วย ลักษณะ
เหล่านี้ เราพอจะพบเห็นได้ในวิฑูษกะทั้งสามคนของกาลิทาส ก็จะเห็นได้ว่าเขาแสดง
ความถือดีที่ใจอย่างออกหน้าออกตาเมื่อจะได้อภิเษกสมรสกับพระนครในฐานะพระราชอนุชาของ
ทุษยันต์ เพราะทุษยันต์จะต้องอยู่ช่วยคุ้มครองการบ่าวเพ็ญกษัตริย์จนกว่า พระฤๅษีกัณโฑจะ
กลับมา พระองค์จึงส่งวิฑูษกะพร้อมกับบริวารทั้งหมดเดินทางอภิเษกสมรสก่อน จึงขอความ
ในบทละครที่นำมาเสนอต่อไปนี้

ราชา : (ไตรศูทรอง) นี่แน่เพื่อน สมเด็จพระนางทรงยอมรับว่า ท่านเป็นลูกชาย
คนหนึ่ง จึงกลับไปจากที่นี่และกราบทูลสมเด็จพระนางราชามีใจจุจอกอยู่กับ
กิจที่ใครรับมอบหมายจากพระคาบส และท่านควรรับตำแหน่งพระราชบุตร
แทน

¹ศกุนตลา, หน้า 50.

วิฑูษกะ : กิทั ภวทา นิยมจุนิอ/ สัมปที เอทสุสี ปาทวจณาอาเอ วิรอิท-สทาวิทามทังนีอาเอ
อาสเน นิสีทพุ ภว ชาว อหิ วิ สุหาสิโย โหมิ/

²วิกิรโมรวรสี, หน้า 74.

วิฑูษกะ : โภ พมทนต์กามีทกขเรณ เท ปิทามเทณ อพุกฤณณาโท อาสเน-ภุชฺฐิโท โหหิ
ชาว อหิ วิ สุหาสิโย โหมิ /

- วิทูษณะ : แต่พระองค์จะไม่เคาะว่าข้าพระบาทกลัวรูกษณะ
 ราชา : (แถมสุรวล) ท่านจะเป็นอย่างนั้นไปได้อย่างไร
 วิทูษณะ : ถ้าอย่างนั้น ข้าพระบาทก็ควรไปในฐานะรูกษณะ
 ราชา : แนนอน ข้าพเจ้ายะสงขบวนทั้งหมดไปกับท่าน เพื่อว่าอุปสรรคของ
 ญี่จะไคถูกขจัดไป
 วิทูษณะ : ถ้าอย่างนั้นข้าพระบาทก็กลายเป็นพระบุพราษไปแล้ว¹

3. วิทูษณะชอบยกยอตนเอง ในบทละครเรื่องมาลวิกาคณินิทร เมื่อพระราชา
 คริสตามเขาวาไคมองหาอุบายเพื่อจะไคพบกับความสำเร็จบ้างหรือไม่ วิทูษณะก็ตอบ
 อย่างยกยอตนเองว่า "พระองค์คริสตามถึงความสำเร็จก็กว่า"² อีกแห่งหนึ่งในบทละคร
 เรื่องเดียวกันนี้ หลังจากที่เขารช่วยนางมาลวิกาจากที่คุมขังและนำมารอพระราชาอยู่ใน
 ปราสาทสมุทรคฤหะ เขาก็ไปกราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ เมื่อถูกพระราชาคริสตามว่า
 นางมาลวิกาคณเฝ้าที่คุมขังไม่ถามบ้างหรือว่า ทำไมพระเทวีจึงสั่งให้ปล่อยคนทั้งสองนั้น
 วิทูษณะกราบทูลอย่างภาคภูมิใจว่า "จริงพระเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าถูกถาม แคด้วยเขาวาน"

¹ศกุนตลา, หน้า 62 - 64.

- ราชา (วิจินตย) : สเช, ความมพญา ปุศุร อิติ ปุริศคฤหีตะ/ อโตะ ภวานิตะ ปุริศนิเวศุย
 ๓ปสุวิการุยยุครมานส์ มามาเวหุย ๓๓รภวตีนำ ปุศุรกฤศุยมนุษุระคฤหี/
- วิทูษณะ : ฌ์ กุชุ มัง รุกุไซภีรอุ อเนลล /
- ราชา : (สสุมิตม) กถเมตทภวตี สัภาวุยเต /
- วิทูษณะ : ชออิ รากุณเอน คนตวูว ๓ท ๓จุนามิ /
- ราชา : นนุ คโปวโนปโรหะ ปิริหริณย อิติ สรวานานุยา๓ริกาสูตวไยว สห ปุริศฎาปยามิ/
- วิทูษณะ : เคม ทิ ชุวราโอ มหิ ทาณิ สัศุคโตะ /

²มาลวิกาคณินิทร, หน้า 16.

- วิทูษณะ : ปโอดลหิธี ปุจจ /

ที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด ข้าพระบาทก็ตอบไปไต่ทันที¹ แม้เมื่อเชามอบนางมาลวิกา ให้แก่พระราชแล้ว และพระราชสั่งว่าให้เฝ้าทันทางไว้ วิฑูษณะก็กล่าวอย่างอวดตัว เองว่า "เรื่องอย่างนี้ เคาตมะจะต้องให้บอกด้วยหรือ"² ซึ่งเขาหมายความว่า เขา รู้ที่อยู่แล้วว่าจะต้องทำอย่างนั้น ไม่ต้องมาบอกเขาก็รู้อยู่แล้ว ทำให้เราเห็นชัดว่า วิฑูษณะคนนี้ชอบโอ้อวดความสามารถของตนอยู่เสมอ ซึ่งก็ไม่น่าแปลกอะไร เพราะ วิฑูษณะในบทละครเรื่องนี้มีความเค้นทางด้านสติปัญญาและทำอะไร ๆ ก็ได้รับความสำเร็จ อีกด้วย แต่ที่น่าแปลกก็คือ มาณวกะ วิฑูษณะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวสี ซึ่งถือได้ว่าโง่ ที่สุดในบรรดาวิฑูษณะทั้งสามคนของกาลิหาสก็ได้กล่าวคำพูดที่แสดงถึงความโอ้อวดตนเอง ออกมาอย่างน้อยก็หนึ่งครั้ง คือเมื่อพระเอกบอกเขาว่า พระองค์รู้สึกเขมนั้นที่แขน อันถือ ว่าเป็นนิมิตบอกถึงความสำเร็จและตรัสว่าทุกอย่างคง เป็นไปตามคำพูดปลอมใจของวิฑูษณะ เขาก็รับคำทันทีว่า "เป็นเช่นนั้นพระเจ้าข้า คำพูดของพราหมณ์ย่อมไม่เป็นอย่างอื่นไป ใด"³

4. วิฑูษณะมีนิสัยตื่นแวกกับ โลกของกำนัล นิสัยข้อนี้ของวิฑูษณะปรากฏตรงตาม ที่มิกล้าไว้ในตำรา และเห็นได้ชัดเจนมากในวิฑูษณะทั้งสามคนในบทละครของกาลิหาส มาณวกะ วิฑูษณะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวสี ออกจะแสดงนิสัยข้อนี้ออกมามากที่สุด ว่าจะทำอะไรอยู่ เมื่อถึงเวลาอาหาร เขาจะต้องบนขึ้นมามาทันที เห็นอะไรกลม ๆ เช่น พระจันทร์ เขาก็จะเปรียบเทียบกับก้อนขนม จนพระเอกในบทละครเรื่องวิกิรโมรวสี

¹มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 102.

วิฑูษณะ : ฉั ปุจฺฉิโหมหิ / ปจฺจุปฺปณฺณพฺพุธิณา มเเอ กหิทฺทม /

²มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 110.

วิฑูษณะ : เอทํ วิ โคทโม ฉั สนฺทิสฺสูทํ /

³วิกิรโมรวสี, หน้า 76.

วิฑูษณะ : ฉ พุ อณฺณตา พมฺพณฺสฺส วอฉั /

เรียกเขาว่า "คนเห็นแก่กิน" (เอาทริก) ไม่คิดถึงอะไรอื่นนอกจากอาหารเท่านั้น คงบทะเลาะครต่อไปนี้

วิฑูษณะ : สะ ฮ้า โนนราชาแห่งทวีปทิศทั้งหลายน (พระเจ้าจันทร์) ขึ้นมาแล้ว มองดูเหมือนนกกอนขนที่ถูกรัดแหงไปหนอยหนึ่งทีชอบ
 ราชา : คนเห็นแก่กิน คิดถึงแต่อาหารไปเสียทุกหนทุกแห่ง¹

เมื่อพระเอกในบทละครเรื่องเดียวกันนี้ได้รับจดหมายรักจากนางฟ้าอุรวศีที่นางเขียนบนใบภุระทิ้งลงมาให้ วิฑูษณะกล่าวออกมาเป็นทำนองอิจฉาพระราชว่า "โชคคี่ที่พระองค์ได้รับความสบายพระทัยคงจะเหมือนกับเรากำลังหิว ถ้าจะไค้ขมนมเนยแะของกำนัลบ้าง"² และเมื่อเขาพยายามกลบเกลื่อนเรื่องจดหมายรักของนางอุรวศีที่พระเทวีจับได้ วิฑูษณะก็ยกเอาเรื่องอาหารการกินมากล่าวคังบทะเลาะครต่อไปนี้

วิฑูษณะ : พระนางรีบไปจัดอาหารเร็ว ๆ เข้าเถิด เพื่อจะไค้ระงับอารมณ์ร้าย
 เทวี : นิปุนิกา กุฑาพราหมณ์ปลอมเพื่อนของเขาคู้เหลือเกินนะ
 วิฑูษณะ : พระนางไม่เห็นคอกหรือ แมมีศางยังถูกเซนไท้สงบกววยอาหาร³

¹วิกิรโมรวศี, หน้า 74.

วิฑูษณะ : หี หี/ โกะ เอโส ซอท-โมทอ-สสุสิรีโอ อูทิโท ราอา ทูอาหีน /
 ราชา : สรวเตุราทริกสุย อภยวหารยเมว วิษยะ /

²วิกิรโมรวศี, หน้า 48.

วิฑูษณะ : ทิฏฐิอา มเอ วือ พุกุชิตเณ ไสคฤวาอนัน อุลลทุทธิ ภวทา สมาสาสณ /
ไสคฤวาอน คือ ของกำนัลที่พราหมณ์จะไค้รับในการช่วยประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

³วิกิรโมรวศี, หน้า 62.

วิฑูษณะ : โภทิ ตุวเรหิ เส โภณัน ซั ปิตุโตสมณสมตถุทธิ โหทิ /
 เทวี : นิอุนิเอ ไสหนัน พมทเณณ อาสาสิโท วอสุโส /
 วิฑูษณะ : โภทิ ัน เปกข อาสาสิโท ปิสอาโอ วิ โภณเณ /

หลังจากพระเหวี่ยงจับจดหมายรักของนางฟ้าอุรวสีไค และเสด็จจากไปอย่างโกรธเป็นอันมาก พระราชาจึงทรงปรารภกับวิหุณะว่าจะต้องเผชิญหน้ากับพระเหวี่ยงด้วยความจริงอย่างกล้าหาญ แต่เวลานั้นเป็นเวลาเที่ยง วิหุณะคงรู้สึกหิว จึงกราบทูลศรัทธาว่า "หยุดพูดถึงความกล้าหาญของพระองค์เสียที ขอพระองค์ช่วยฉันครั้งชีวิตของพราหมณ์ที่กำลังหิวจัดไว้ด้วยเถิด นี่ก็เป็นเวลาที่จะรับประทานอาหารและอาบน้ำแล้ว"¹ และในขณะที่พระราชากำลังคิดหาวิธีที่จะบรรเทาความเร่าร้อนพระทัยอันเกิดจากความรักที่มีต่อนางฟ้าอุรวสีอยู่ วิหุณะก็ยังไม่วายที่จะนึกถึงเรื่องอาหารการกินตามนิสัยของเขา ดังข้อความที่จะนำมาเสนอต่อไปนี้

ราชา : หรือว่าการสนทนาเกี่ยวกับนางอย่างนี้มันจะช่วยทำให้สบายใจบ้าง

...

วิหุณะ : พระเจ้าข้า แม้ข้าพระองค์เองเวลาที่ไม่ได้อาหารที่มีเนื้อกว้างอ่อนหวาน ๆ เมื่อเกิดอยากรับประทานขึ้นมา ถ้าได้หยุดถึงแล้วก็สบายใจ²

ข้อมูลสุดท้ายที่พบในบทละครเรื่อง วิกิรโมรวสี คือคำพูดของวิหุณะที่กล่าวถึงสวรรค์ เมื่อนางจิตรเลขา เพื่อนของนางฟ้าอุรวสีจะจากกลับไปสู่อสวรรค์ นางได้กล่าวกับพระเจ้าปุรุว่า ในฤดูร้อนเขาจะต้องบูชาพระอาทิตย์ ขอให้พระราชารช่วยเพื่อนนางอุรวสีอย่าให้ลืมสวรรค์ วิหุณะก็กล่าวถึงสวรรค์อย่างติดตลกว่า "มีอะไรจะต้องจดจำในสวรรค์

¹วิกิรโมรวสี, หน้า 64.

วิหุณะ : จิฏฐุ ทาว ภวโท ชีรทา / พุกุชิตสุส พมหลสุส ชีวิท อวสมพุก ภว / สมโอ ชู ฌทานโกอณิ เสวิท /

²วิกิรโมรวสี, หน้า 80.

ราชา : รหสิ ลมเขทรวพฐา วา ททาสุรยิณี กถา //10//

วิหุณะ : อาม/ หปี ชทา นิฏฐ-หริณี-มัส-โกอณิ ฌ ลเห ททา ฌ ปคฺกอนฺโต สกิตฺตอนฺโต
อาสาเสมิ /

ที่นั่น เขาไม่กินไม่ดื่ม เขาล้อเลียนปลาทั้งหลายด้วยการไม่กระพริบตาเลย"¹ จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะพูดถึงอะไร วิหุณะจะเป็นต้องนำเอามาเกี่ยวข้องกับเรื่องอาหารการกินได้เสมอ

เคาคนะ วิหุณะในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิหุณะที่มีบทบาทมากที่สุด และได้แสดงลักษณะทางสติปัญญาความคิดออกมามากที่สุด ก็ยังได้แสดงความเป็นคนเห็นแก่กินออกมาให้เห็นหลายครั้ง ครั้งแรกคือ เมื่อการแสดงการเต้นรำของนางมาลวิกาเพื่อทดสอบความสามารถในการสอนของคณฑาสจบลง ทรัชต์ ครูฝึกการแสดงอีกคนหนึ่งที่เป็นคู่แข่งของคณฑาสได้ขอพระราชทานโอกาสให้ลูกศิษย์ของเขาแสดงถวายทอดพระเนตรบ้าง แต่เวลานั้นเป็นเวลาใกล้เที่ยงมากแล้ว และอุบายของเขา ก็สำเร็จลงแล้ว วิหุณะจึงถือโอกาสนั้นให้หยุดการแสดงไว้ก่อน โดยยกเขาเรื่องการกินอาหารนิกเวลามาเป็นข้ออ้าง เขากล่าวว่า "เอาละ เอาละ ถึงเวลาอาหารของพราหมณ์แล้ว และของพระองค์ด้วย หมอทั้งหลายได้ชี้โทษของการบริโภคอาหารนิกเวลาเอาไว้วัย หรือว่าอย่างไร ท่านทรัชต์"² และเขายังได้ถือโอกาสกราบทูลพระราชนิพนธ์ในเชิงสั่งว่า "ขอพระนางเร่งอาหารโดยความด้วยพระเจ้าค่ะ"

ข้อมูลที่เป็นคำพูดของตัวละครอื่น ๆ ที่กล่าวถึงอุปนิสัยเป็นคนโลภและเห็นแก่กินของวิหุณะปรากฏอยู่ในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต สองแห่งด้วยกัน คือ พระนางอิรวตีที่รำถัดถามนางนิมิติกาคณสนิพของพระนางว่า รู้ได้อย่างไรว่าพระเจ้าอัครนิมิตร์เสด็จ

¹วิกรโมรวิสี, หน้า 96.

วิหุณะ : ก็ วาสคเค สุมริทวู / ณ วา อณูเทอิ ณ วา ปืออิ / เกวล อณิมิสูเสอิ
ณอณเธิ มีณา วิชมพ็อนติ /

²มาลวิกาคนิมิตร์, หน้า 46.

วิหุณะ : โทอิ วิเสเสณ โภณั ตูรราเวหุ /

เข้าไปในเรื่องซึ่งช้าก่อนแล้ว นางนิปฐิกาจึงถามทูลว่า "เคาตะมะยูโลกินเรื่องเช่นนี้ จะได้ในฤดูใบไม้ผลิบอกให้รู้ ขอพระนางเร็ว ๆ เข้าเถิดเพคะ"¹ และนางนิปฐิกานี้เองที่กล่าวถึงวิฑูษกะว่าเป็นเห็นแก่กิน เมื่อวิฑูษกะนั่งหลับหึ่งเส้าปราสาทอยู่คนเดียว และยังละเมอออกชื่อนางมาลวิกา คู่แข่งของพระนางอิรวาตี เจ้านายของนางเอง นางจึงโกรธแค้นแทนเจ้านาย และนินทาวาร่ำวายวิฑูษกะว่า "พระนางไคยีนใหม่เพคะ ตาจอมตลก เจ้าเล่ห์คนนี้เป็นขึ้นมาได้อย่างไรอีก เขาบรรจกระเพาะของเขาด้วยขนมที่ได้มาด้วยการกล่าวคำว่า "สวัสตี" อยู่ตลอดเวลา ขณะนี้มานั่งหลับละเมอถึงนางมาลวิกา"² แล้วนางก็แกล้งวิฑูษกะโดยการเอาไม้เท้าที่เหมือนงูหลอกวิฑูษกะ ในบทละครเรื่องศกุนตลา เขาก็พบว่าวิฑูษกะได้กล่าวพาดพิงถึงเรื่องอาหารการกินถึงสามครั้ง ครั้งแรกเมื่อเขาพูดถึงความยากลำบากของเขาที่ต้องติดตามพระราชินีไปล่าสัตว์ ดังนี้ "ฉันต้องตื่นน้ำอันร้อน และผาคเดือนจากภูเขา เพราะมีใบไม้แช่อยู่นาน อาหารก็กินไม่เป็นเวลา ส่วนมากก็เป็นเนื้อเสียบไม้ปิ้ง"³ และเมื่อพระราชชายอมหฤคการล่าสัตว์ให้วิฑูษกะพักผ่อนแล้ว พระองค์ก็ขอร้องให้เขาทำกิจอย่างหนึ่งเพื่อพระองค์บ้าง วิฑูษกะก็ถามว่าขอให้กินขนมหรือคังบหะครที่จะขอตัดคอนมาเสนอต่อไป

¹ มาลวิกาคนิมิต, หน้า 66.

นิปฐิกา : วสนุโหวาอณโลลฺลเวณ อชฺชโคทเมณ กทิตฺ/ ตฺวารหุ ภฺภูฏิตฺ /

² มาลวิกาคนิมิต, หน้า 116 - 118.

นิปฐิกา : สฺหํ ภฺภูฏิตฺเเอ / กสฺส วิ เอโส อตฺถณฺโณ ทหาโส กิทโว / สฺววกาดฺ อิทเเอว โสตฺถิวาอณโมทเอหิ กุกฺขิ สมฺบตฺ มาลวิกิ อฺลฺลสิวิวาเวหิ /

³ ศกุนตลา, หน้า 40.

วิฑูษกะ : ...ปตฺตสฺสกรกสาอาสี กพฺพาอสี ทิวิณฺเีชลาอสี ปิอนฺติ/ อนินทเวถลํ สฺลลลมฺสภฺภูฏิตฺโร อาหาโร อณฺเีอติ /

ราชา : เมื่อใดที่ก่อนแล้ว ท่านจงช่วยเหลือเราในกิจที่จะไม่ทำให้ท่าน
เหน็ดเหนื่อยเลย

วิทูษณะ : กินขนมหรือ ถาอย่างนั้นละก็ยินดีรับทีเดียว¹

และครั้งสุดท้ายที่วิทูษณะในบทละครเรื่องนี้กล่าวถึงเรื่องการกินเป็นตอนที่พระราชากร่ำ
ครวญถึงนางศกุนตลาแล้วมีชาวประมงไค้แหวนในท้องปลามาถวาย เมื่อพระราชากร่ำ
ตำหนิแหวนอยู่ว่า เพราะอะไรจึงไค้ละทิ้งนี้ไว้มืออันงอมของนางศกุนตลาไป วิทูษณะก็
รำพึงออกมาว่า "ฉันคงจะหิวตายเป็นแน่แท้"² นอกจากที่กล่าวมาแล้ว เรายังพบว่า
มาตวณะวิทูษณะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวสีก็ไค้เคยกล่าวถึงของกำนัลที่จะไค้จากพิธี
กรรมต่าง ๆ เมื่อพระเทวีทำพิธีชื่อ "ปริยานุประสาธน์" (พิธีตามง้อผี) เพื่อเป็น
การขอโทษที่พระนางแสดงกิริยาไม่ค้ต่อการขอโทษของพระราชาร และยอมให้พระราชาร
มีคนรักใหม่ไค้ตามต้องการ วิทูษณะไค้กล่าวในทำนองเสียคสิและแสดงให้เห็นนิสัยชอบรับ
ของกำนัลว่า "ขอให้มื่ออุปสรรคเช่นนั้นมาก ๆ อันจะทำให้มีของกำนัลด้วย"³

จากข้อมูลทั้งที่เป็นคำพูดของวิทูษณะเอง และที่เป็นคำพูดของตัวละครอื่นที่
กล่าวถึงเขา คึงไค้นำเสนอมาแล้วทั้งหมดนั้น เราจะเห็นไค้อย่างชัดเจนว่า วิทูษณะเป็นคน
เห็นแก่กินและอยากไค้ของกำนัลจากพิธีต่าง ๆ ที่เขาค้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องของเสมอใน

¹ศกุนตลา, หน้า 44.

ราชา : วิศวานุเคน ภวตา มมาปยุนายาเต กรุมถิ สหาเยน ภวิตถุยมุ /

วิทูษณะ : กิ โมทอฆมุชิตาเอ / เชน หิ ออ สุกหิโต ชโน /

²ศกุนตลา, หน้า 186.

วิทูษณะ : (อาคฺมุคตฺมุ) กหิ พุกฺกุชาเอ ชาทิตฺวโว มหิ /

³วิกิรโมรวสี, หน้า 86.

วิทูษณะ : อิริโส โสตุถิ-วาอณฺวโนโต อฺวโรโห พฺนุโส โทพู /

ฐานะพราหมณ์ จึงกล่าวได้ว่าอุปนิสัยของวิทูษณะข้อนี้เป็นไปตามตำราการละภรณ์สกฤตทุกประการ

5. วิทูษณะเป็นคนเชื่อเรื่องโชคชะตา ผลของการกระทำและขอบเขตแห่งความสามารถของตน

ก. เชื่ออำนาจของโชคชะตา อุปนิสัยข้อนี้ของวิทูษณะแตกต่างจากนิสัยของพระเอกอย่างตรงกันข้ามชนิชาวกับคำที่เดียว เขาไม่พยายามเป็นอำนาจของโชคชะตา เพราะมีหลายครั้งที่วิทูษณะกล่าวออกมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นคนยอมรับอำนาจของโชคชะตา เช่น เมื่อหุษยนต์ถามเขาว่า เขา (วิทูษณะ) สืมนางศกุนตลาที่พระองค์เคยเล่าให้ฟังเหมือนอย่างที่พระองค์สืมนางหรือ มารุวะยะตอบว่าไม่ได้สืม แต่เชื่อตามที่พระเอกบอกทุกอย่างหรือไม่ก็คงเป็นเพราะโชคชะตาเป็นสิ่งที่มีความอำนาจ ดังบทละครที่ตัดตอนมาเสนอต่อไปนี้

- ราชา : เพื่อน เราจำเรื่องตั้งแต่ต้นทั้งหมดของศกุนตลาได้แล้วละที่นี่ และก็เคยเล่าให้ท่านฟังแล้วด้วย แต่ในเวลาที่คุณจับโลนางไป ท่านก็ไม่ได้อุยตอหุณัน และท่านไม่เคยกล่าวถึงชื่อของนางเลย ไม่ว่าเวลาไหน ท่านก็สืมนางเหมือนฉันหรือ
- วิทูษณะ : ข้าพระบาทไม่ได้สืม แต่เมื่อเวลาจบแล้ว พระองค์ตรัสว่ามันเป็นเรื่องพูดเล่นตลก ๆ ไม่มีความจริงเลย และข้าพระบาท ผู้มีปัญญาไม่มากไปกว่ากอนดินกอนหนึ่งก็เชื่อสนิททีเดียว หรือไม่ก็คงเป็นเพราะโชคชะตาเป็นสิ่งที่มีความอำนาจ¹

¹ศกุนตลา, หน้า 178.

- ราชา : สเช สรวมิทานิมุ สุมรามิ ศกุนตลา ยะ ปุณณมวฤตตทานตุม/ กถิตวานสุมิ ภวเต จ/ ส ภวานปุรคยาเทคเวลายำ มตุสมิปโคโต นาสีตุ / ปุรวุมปิ น ตวยยา กทาจิตส์กีรุตติ ตตุรภทศยา นาม / กจุจิทมิว วิสมฤตวานสิ ทุม/
- วิทูษณะ : ณ วิสมรามิ/ กิตุ สรวมิ กหือ อวสาเน อุม ตุเอ ปริหาสวือปโป เอโส ณ ภูทตโตตติ อากุชิต / มเอ วิ มิบบิทธิพิพพิณนา ทห เอวว คณิต / อทวา ภริทวาทา กุช พลาวี /

ส่วนมาดวกะ วิฑูษกะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวสีได้เคยกล่าวออกมาในทำนองยอมรับอำนาจของโชคชะตาเช่นกัน ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในตอนสุดท้ายขององก์ที่ 5 ในบทละครเรื่องนี้ คือ เมื่อวิฑูษกะรู้จากปากคำของนางฟ้าอุรวสีว่านางจำต้องจากพระเจ้าปุรุรวีสกลับไปสู่สวรรค์ตามคำสาปของพระอินทร์ที่ว่า เมื่อใดที่ปุรุรวีสได้เห็นหน้าลูกชายที่เกิดจากนางฟ้าอุรวสีแล้ว เมื่อนั้นนางจะต้องคืนสู่สวรรค์ วิฑูษกะเห็นว่าถึงเวลาที่พระเจ้าปุรุรวีสพระสหายของเขาจะต้องหยุดการวิ่งตามหาสิ่งที่ต้องการ และครองผ้าเปลือกไม้เพื่อเป็นนักบวชใช้ชีวิตในป่าเสียที เขาจึงรำพึงออกมาว่า "นี่เป็นผลสำเร็จที่คิดตามมาด้วยเคราะห์ร้าย บัดนี้ข้าพเจ้าคิดว่าพระเจ้าอยู่หัวควรถือเอาผ้าเปลือกไม้แล้วเข้าสู่ป่าอันเป็นที่มาแห่งตบะเสียที"¹

ข. เชื้อผลแห่งการกระทำ วิฑูษกะเป็นคนที่ยอมรับผลแห่งการกระทำของตน ดังละคร วิฑูษกะในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิต ได้เคยรำพึงกับตนเองถึงผลแห่งกรรมที่เขากระทำไว้ เมื่อถูกนางนิปติกาเอาไม้เท้าคค ๆ งอ ๆ (กุฎิล) เหมือนงูหลอกเขา ดังคำพูดของเขาที่ว่า "นั่นเป็นเพียงไม้เท้าเท่านั้นเอง นี่คงเป็นผลแห่งการที่ข้าพเจ้ากระทำรอยกัศของเขี้ยวงูค้ายหนามของกนเกศก็ (เพื่อหลอกพระเทวี)"²

ค. ยอมรับขอบเขตแห่งความสามารถของตน วิฑูษกะไม่เป็นคนที่อับสิ่งใดที่ไม่อยู่ในขอบเขตแห่งความสามารถของเขา เขาจะปฏิเสธที่จะทำสิ่งนั้นทันที

¹วิกิรโมรวสี, หน้า 148.

วิฑูษกะ : ออ โส อตุโธ อณตฺถาณพฺพโซ สํวฺตุโศ สํปทํ ตกฺกเกมิ ตคฺคตฺถวทา วกฺกสิ
เคณฺหือ ตโว-วณฺณํ คนฺทวํ ติ /

²มาลวิกาคนิมิต, หน้า 118.

วิฑูษกะ : กํ หนฺทกฺกณฺฐํ เอทํ / อหํ อฺอุชฺสาณเณ ยํ มเเอ เกทอิกฺกณฺฐเอหิ หนฺสํ กรือ
สมฺปสฺส วิอ ทํโส กิโท ผลิทธิ /

การที่วิทูษณะพูดเช่นนี้ เพราะเขารู้ว่าสิ่งที่พระราชขอคำแนะนำนั้น สู้ความสามารถของเขาที่จะแนะนำให้ได้ เขาจึงเลี้ยงไปกล่าวเปรียบเทียบกับหมอที่จะรักษาพระอินทร์ผู้ปรารถนานางอหัลยา ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าเป็นไปไม่ได้ เขาเตือนให้พระราชได้สติคิดว่าอะไรเป็นไปได้ และอะไรเป็นไปไม่ได้ มารูวยะ วิทูษณะในบทละครเรื่อง ศกุนตลา ก็เคยกล่าวคำพูดที่แสดงว่าเขาหมดความสามารถที่จะปลอบพระเอก ดังเช่นตอนที่ทุษยันต์บนเพดานางศกุนตลาที่พระองค์ขับไล่ไปเสียแล้ว วิทูษณะไม่รู้อะไรจะหาทางปลอบพระทัยได้อย่างไร จึงรำพึงออกมาอย่างติดตลกว่า "พระองค์ถูกคุกคามด้วยโรคศกุนตลาเสียแล้ว เราก็คงจะไม่รู้จะรักษาอย่างไร"¹

6. วิทูษณะเข้าใจความงามของผู้หญิง ของชนรรมชาติ และเข้าใจมนุษย์

ก. เข้าใจความงามของผู้หญิง ถึงแม้ว่ามารูวยะ วิทูษณะในบทละครเรื่อง ศกุนตลา จะถูกนางฟ้าสาบุมที่ผู้เฝ้าทวน้ำชื่อ "อปสรสตีรถ" กล่าวถึงอย่างถูกถูกแคลงว่า "คนโง่ ๆ อย่างนี้จะมีนัยน์ตาเห็นความงามของรูปเช่นนั้นละหรือ"² แต่เราก็พบคำพูดของวิทูษณะในบทละครทั้งสามเรื่องของกาลิหาสที่เขากล่าวชมความงามของผู้หญิง ข้อมูลแรกที่จะนำมาเสนอเพื่อสนับสนุนความเห็นของผู้เขียนปรากฏในบทละครเรื่อง ศกุนตลา เมื่อวิทูษณะได้เห็นภาพของศกุนตลาที่ทุษยันต์วาดไว้ระหว่างที่พระองค์เสด็จไปเสวยพระหทัยอย่างหนักหลังจากที่ได้ขับไล่นางไปแล้ว วิทูษณะได้กล่าวชมความงามของภาพว่า "ข้าแต่พระสหาย พระองค์ทรงวาดภาพได้สวยงามมาก ทรงใสความรู้สึก (ในภาพ) ได้อย่างงดงามน่าชมจนตายตาของข้าพระพุทธเจ้าสะดุ้งในส่วนที่นูนและส่วนที่

¹ ศกุนตลา, หน้า 76.

วิทูษณะ : (อมารูวยะ) ลงฺมิโท เอโส วิ สอนฺทลวาทินฺนา / ฃ อาโณ กหฺ จิจฺจฺฉิทฺทวโ
ทฺวิสฺสตี ฑฺติ /

² ศกุนตลา, หน้า 186.

สาบุมตี : อณฺณโณ กุชฺ อีทิสฺสฺส รุวฺสฺส โมหทฺฏฺฐี ออฺ ชโณ /

เจ้า"¹ คำพูดนี้ของวิฑูษกะแม่มิจะมึน้ำเสียงไปในทางตลกกะนอง แต่ก็แฉ่งความจริงที่แสดงว่า วิฑูษกะรู้จักและเข้าใจความงามของผู้หญิง ในบทละครเรื่องมาลวิกาคณิมิตร เมื่อนางมาลวิกาแต่งตัวนุ่งน้อยห่มน้อยเข้ามาแสดงการฟ้อนรำในโรงละครหลวง วิฑูษกะได้กล่าวชมความงามของนางว่า "ขอพระองค์จงทรงทอดพระเนตรซี ความงามของนางไม่ค้อยไปกว่าความงามในภาพเขียนเลย"² แม้วิฑูษกะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวคิก็ได้เคยกล่าวชมความงดงามใสแห่งใบหน้าของพระเทวีในวันที่พระนางทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์เกล้าและกล่าวชมว่า "ข้าแต่พระองค์ ข้าพระบาท ไม่ทราบว่าจะพระเทวีจะทำพิธีปรียานุประสาธน์ หรือว่ามีความประสงค์จะทำการลบล้างความผิดที่พระนางไม่ยอมรับการก้มลงแทบเท้าของพระองค์ แต่ในสายตาของข้าพระบาท วันนี้พระเทวีมีพระพักตร์แจ่มใสมาก"³

ข. วิฑูษกะเข้าใจความงามของธรรมชาติ ในค่านความงามของธรรมชาติ เราพบบ่อย ๆ ว่าวิฑูษกะบรรยายภาพความงามของธรรมชาติ เช่น ชมสวนชมพระจันทร์ เพื่อเป็นการปลอบใจและบรรเทาความเศร้าโศกของพระเอกผู้กำลังพลัดพรากจากคนรัก ดังที่มารูยะได้เคยปลอบใจหุ่นยนต์ผู้กำลังเศร้าพระทัยอย่างหนักที่ได้ทรงขับไล่นางศกุนตลาไปเสีย โดยกล่าวบรรยายธรรมชาติในสวนว่า "บัดนี้พระองค์จะได้

¹ศกุนตลา, หน้า 186.

วิฑูษกะ : สาหุ วอสุส มหุรราชถถาณทสสิชโช ภาวาณูปเวโส / กุชลทิวี เม ทิฏฐี
ฉินญญณอุปเทเสสุ /

²มาลวิกาคณิมิตร, หน้า 34.

วิฑูษกะ : เปกขทุ ภามุ / ณ ชุ เส ปทิจจนุทาโท ปรีหือทิวี มหุรทา /

³วิกิรโมรวคิ, หน้า 84.

วิฑูษกะ : ...โก ณ ชาณามิวี โสตุถิวาอณั เทอิ ตุติ อาหุ ภวโท วท-วูวเวเสณ
มุกุโรสา ปฉิ-ปาท-ลงขณั ปมชชิวุทกาม ตุติ อหุช เม อภุฉินั สุก-ทสณา เทวี /

ผลิตเพลินในส่วนอันรับรมย์และเยือกเย็น เพราะไม่ค่อยมีความร้อน... ใซ้ขุมมาชวี¹ นั้นมีแผ่นหินอ่อนและคอกอันน่ารักของมันดูเหมือนจะเชื่อเชิญให้เรานั่ง ขอพระองค์เสด็จเข้าไปประทับเถิด"² ในบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิตก็มีคำพูดลักษณะนี้ของวิฑูษะให้เราเห็น คังในตอนที่วิฑูษะเชื่อเชิญพระเอกเข้าไปในส่วนเพื่อพบนางอิราวตีตามคำเชิญของนาง วิฑูษะได้กล่าวชมชมธรรมชาติในส่วนนั้นว่า "ขอพระองค์ทอศพระเนตรที่ ๆ ซิพระเจ้าคะ พระลักษมีแห่งสวนปรารถนาจะทำให้พระองค์ลุ่มหลง ไค้เนรมิตเครื่องแต่งตัวแห่งฤดูสันต์แก่ดอกไม้ อันทำให้เครื่องแต่งตัวของสาวรุ่นไค้อับอายเขี้ยวละ"³ มาฉกะ วิฑูษะในบทละครเรื่องวิกิรโมรวตี ได้กล่าวชมสวนเพื่อปลอบใจพระเจ้าปुरुวัธ ในยามที่พระองค์เศร้าโศกเร่าร้อนพระทัยเพราะไฟรักและความกิดถึงที่มีต่อนางฟ้าอูรวตี โดยกล่าวว่า "ขุมมะลินันคดูเหมือนจะต้อนรับพระองค์ด้วยคอกซึ่งห้อยย้อยลงแทบคิพพื้นดิน เพราะมีผึ้งเกาะอยู่เป็นจำนวนมาก ขอเชิญพระองค์ทรงขึ้นชมเถิดพระเจ้าคะ"⁴ และ

Monier - william แปลว่า ขุมที่สร้างจากไม้คอกในฤดูใบไม้ผลิ (p. 808).

² ศกุนตลา, หน้า 176, 178.

วิฑูษะ : ... สัมปที ลีลิตราตวจเจอรณณีเอ อิมสุสิ ปมทวณูเทเส อคตฺวาน์ รมอิสฺสุสิ /
... เอโส มณิลีลาปฏฺฐอสณาโ ท มาทวิทฺทฺทโว อูทวารรมณิสฺซททา เอ นิสฺสุสฺสอ์
สาอเพณ วือ โน ปทิจฺจติ /

³ มาลวิกาคนิมิต, หน้า 56.

วิฑูษะ : โภ วอสฺสุส อวทาณณ ทิฏฺฐี เทติ/ เอทํ ชุ ภวานุทํ วิโอทิตฺทกามาเอ
ปมทวณฺจฺจือเอ ชุวือเวสสชฺชอิตฺทอ์ วสฺทกฺขุมณเวทฺถํ กทิตํ /

⁴ วิกิรโมรวตี, หน้า 36.

วิฑูษะ : เอโส มณิลีลาปฏฺฐอสณาโ อทิมุคฺคตทวณฺจฺจือโว ภมรฺสํฆฏฺฐปทิตเทที กุศฺเมที สย
วือ กิโทวอาโร ภวานุทํ ปทิจฺจติ / อณฺเณอฺทือชฺช ทาว เอโส /

ยัง เคยกล่าวชมความงามของพระจันทร์ที่กำลังขึ้นสู่ท้องฟ้าด้วยว่า "โอ พระจันทร์กำลังขึ้นทางทิศตะวันออก ช่วยกำจัดความมืด นำชมจริง ๆ"¹

ค. วิหุยกะ เข้าใจจิตใจที่แท้จริงของมนุษย์ นอกจากจะเข้าใจความงามของธรรมชาติแล้ว วิหุยกะยังเข้าใจจิตใจอันแท้จริงของมนุษย์เป็นอย่างดี คุณสมบัติข้อนี้ของวิหุยกะแสดงออกมาโดยการกล่าวปลอบใจพระเอกบ้าง โดยกล่าวเสียสลับบุคคลต่างๆ บ้าง ดังในบทละครเรื่องศกุนตลา มาดูรายละเอียดปลอบใจหุ่นยนต์ว่า ถ้านางศกุนตลาถูกนางฟ้าผู้เป็นสหายของแม่ของนางพาไป อีกไม่นานหุ่นยนต์จะต้องได้พบกับนางแน่นอน โดยให้เหตุผลว่า "ไม่มีพ่อแม่คนไหนจะทนเห็นลูกสาวต้องเป็นทุกข์ เพราะการพลัดพรากจากสามี"² นี่เป็นเครื่องแสดงว่าวิหุยกะเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เป็นพ่อแม่คนดีว่า มีความรู้สึกอย่างไรต่อลูกของตน โดยเฉพาะในสังคมอินเดียนั้นเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า ภรรยาจะต้องซื่อสัตย์ต่อสามีเดียว และช่วยความที่วิหุยกะเป็นคนที่ไม่เข้าใจจิตใจของคนนี้เอง เขาจึงกล่าวคำอันเป็นเครื่องเสียสลับความรู้สึกของพระเทวีเอาคืนรีในบทละครเรื่องวิกิรโมรวสี เมื่อพระนางทำพิธีชื่อ "ปริยานุประสาธน์" โดยกล่าวบอ้งว่า "เมื่อปลาหลุดไปจากมือแล้ว ชาวประมงผู้หมกมัวหวังยอมกล่าวว่า "เราจะได้นูญละ แล้วเขาก็กล่าวกับพระเทวีถึง ๆ ว่า "อย่างนี้หรือพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่รักของพระนาง"³ ที่วิหุยกะ

¹วิกิรโมรวสี, หน้า 72, 74.

วิหุยกะ : โภ ปจุจาสนณณณ จนโททเอณ โหนทวู/ ชห คิมิรเรอือมาณ ปุวูทิสามุห
อาโลอสุหุ่ ทิสติ /

²ศกุนตลา, หน้า 182.

วิหุยกะ : ณ กุข มาตานิทรรา ภคตุวิโออตุกษิหิ ทุหิทรุ เทกษิหุ ปาเรนุติ /

³วิกิรโมรวสี, หน้า 90.

วิหุยกะ : (อปหารุย) ฉินน-หตุโถ มจุเจ ปลาอิเท ฉิววิณโน ชิวโร ภานาทิ ชมุโม เม
ทิสสุติ/ (ปรกาสมุ) โภทิ ก็ ทาริโส บีโอ ทตุทวู /

กล้ากล่าวออกมาอย่างนี้เพราะเขารู้สึกว่าพระเทวีนั้นมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร เพราะตามธรรมชาติของคนนั้น เมื่อเห็นว่าไม่สามารถรักษาสิ่งใดไว้ได้อีกต่อไปแล้ว ก็มักจะยอมเสียสละสิ่งนั้นเพื่อเรียกร้องความดี ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ตั้งใจจะเสียให้จริง ๆ แต่กลับเรียกร้องบุญคุณเสียอีกอย่างนี้อาจเรียกได้ว่า เป็นการฉวยโอกาส (คนประเภทนี้มีให้เราเห็นอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน และเชื่อได้ว่ามีอยู่ทุกยุคทุกสมัย) คนประเภทนี้ที่เป็นคนมีอำนาจวาสนามากไม่มีใครกล้าแตะต้อง ทั้ง ๆ ที่รู้จักน้อย แต่วิหุฆกะกล้าพอที่จะกล่าววิจารณ์และเปิดเผยความจริงข้อนี้ เพราะเขามีความเป็นตัวของตัวเอง ผู้เขียนเห็นว่าวิหุฆกะเป็นตัวละครที่กล้าเปิดเผยธาตุแท้ของมนุษย์อย่างทีตัวละครตัวอื่น ๆ ไม่กล้ากระทำ เขาเป็นตัวละครที่มีปกติเห็นอย่างไรกล่าวอย่างนั้น ตามที่นักทฤษฎีการละครสันสกฤตกล่าวไว้ว่า "ผู้มีปกติกล่าวด้วยความคิดที่เห็น" (ยถาทฤษฎีการดูวาที)¹

6. วิหุฆกะเป็นคนช่างสังเกต ก่อนจะกล่าวถึงสติปัญญาความคิดของวิหุฆกะ มีลักษณะอยู่ประการหนึ่งที่เป็นเครื่องเสริมสติปัญญาความคิดของเขาและช่วยให้เขาตัดสินใจอะไรได้ถูกต้องยิ่งขึ้น ลักษณะนั้นก็คือ ความเป็นคนช่างสังเกตและไวต่อเหตุการณ์ของเขา จนเขาสามารถคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำ ดังที่เขาสังเกตเห็นกิริยาท่าทางของนางมาลวิกาขณะกำลังพ้อรำว่า นางได้ใช้ท่าทางในการแสดงและถ้อยคำในบทเพลงแสดงความรักต่อพระเอก วิหุฆกะจึงกระซิบทูลพระราชาวา "พระสหายผู้เจริญ นางอาศัยท่าพ้อรำชื่อจตุปทนีเป็นสื่อทำราวจะว่าจะถวายตัวแก่พระองค์"² ในองก์ที่สามของบทละครเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อพระเอกและวิหุฆกะเข้าไปในสวนและได้เห็นนางมาลวิกาและ

¹ คุหน้า 21 บทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้.

² มาลวิกาคณิฉิตร, หน้า 36.

วิหุฆกะ (ชานานติกาม) : โภ วยสุส จอุปทวตฺตฺถุ อฺ หวารีกฺทฺทฺ อฺ อฺ อฺ อฺ อฺ อฺ อฺ อฺ อฺ
อฺปฺปา ตตฺทฺโหทีเอ /

เพื่อนของนาง วิหุฆกะได้สังเกตเห็นอาการกิริยาของนางมาลวิกาว่ามีอาการของคนที่กำลังตกอยู่ในห่วงแห่งความรักอย่างมาก เช่นเดียวกับพระราชเชาจึงกราบทูลพระราชเชาว่า "แม่นางมาลวิกานั้นก็ถูกความรักครอบงำเช่นเดียวกับพระองค์"¹

ด้วยความเป็นคนช่างสังเกตและเข้าใจสถานการณ์ วิหุฆกะได้เคยปลอมใจพระราชเชา ได้ผลหลายครั้ง ดังเช่น เมื่อพระราชเชาสดำรงความงามของต้นไม้ที่ออกดอกยากในทำนองจะเปรียบเทียบกับตัวของพระองค์ว่าจะไคนางมาลวิกามากก็ยากเช่นกัน วิหุฆกะได้กราบทูลปลอมพระทัยว่า "สหายพระทัยเกิดพระองค์ แม่จะอยู่ใกล้ ๆ เรา พระนางชารีณีก็ยังไม่ยอมให้นางมาลวิกาอยู่ข้าง ๆ"² อันเป็นการแสดงว่าพระนางคงไม่กีดกันพระราชเชาอีกต่อไปที่จะให้พบกับนางมาลวิกา และยิ่งไปกว่านี้วิหุฆกะยังไปรู้มาอีกว่า พระเทวีชารีณีได้สั่งให้บัณฑิตเกาศิกี คนสนิทของพระนางตกแต่งนางมาลวิกาคด้วยชุดวิวาห์ของชาววิทรภักอันเป็นบ้านเกิดของนางมาลวิกาคด้วย เขาจึงคาดการณ์ได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ดังบทละครต่อไปนี้

วิหุฆกะ : ตามที่ข้าพระองค์ได้เห็น พระองค์จะมีแต่ความสุขประการเดียว
พระเจ้าช

ราชา : อย่างไรละ

วิหุฆกะ : วันนี้พระนางชารีณีตรัสแก่บัณฑิตเกาศิกีว่า ถ้าท่านมีความชำนาญ
ในการประดับตกแต่งแล้วละก็ ช่วยแต่งตัวนางมาลวิกาคด้วยชุดวิวาห์
ของชาวเมืองวิทรภักไหควาย และนางเกาศิกีก็ไคแต่งตัวนางมาลวิกา
เสียสวยงามมาก เพราะฉะนั้นดูเหมือนจะเป็นไปไคที่พระเทวีจะทำ

¹มาลวิกาคนนิตร, หน้า 60.

วิหุฆกะ : เอสา วิ ภว วิธ มอนทวาทินา ปุรามิฏฐา ภวิสสุติ /

²มาลวิกาคนนิตร, หน้า 134.

วิหุฆกะ : โภ วิสทุโธ โทหิ / อมฺเหสุ สณฺณิเทสุ วิ ชารีณี ปสฺสสปริวภูฏินิ มาลวิธ
อนฺมณฺเณติ /

ความปรารถนาของพระองค์ให้สมบุญ¹

ในบทละครเรื่องวิกิรโมรวรสี แม้นผู้เขียนจะเห็นว่าวิฑูษกะโง่กว่าวิฑูษกะในบทละครเรื่องอื่น ๆ ของกาลิหาส วิฑูษกะก็ยังเป็นคนช่างสังเกต กังจะเห็นได้จากคำพูดของเขาที่กล่าวกับพระเอกผู้คุมหลวงนางฟ้าอรุวสีจนไม่เอาใจใส่ต่อร่างกายของตน ดังนี้ "พระวรกายของพระองค์ไม่ได้รับการเอาใจใส่เลย แต่ก็ยังสคิสงคองาม ข้าพระบาทเห็นว่าอีกไม่นานพระองค์จะได้พบกับนางอันเป็นที่รักเป็นแน่แท้"² และก็เป็นจริงตามที่เขาคาดหมายไว้ ต่อมาอีกไม่นานนางฟ้าอรุวสีก็มาปรากฏร่างต่อหน้าพระเอก อีกครั้งหนึ่งในบทละครเรื่องมาลวิกาคณินิทร วิฑูษกะได้สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงบางประการ คือเห็นนางมาลวิกาแต่งกายด้วยเสื้อผ้าของชาววัง และยิ่งไปกว่านั้นพระเทวียังมอบหน้าที่ให้นางมาลวิกาเอาเท้าแตะต้นอโศกเพื่อให้มันออกดอกเร็วขึ้น หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ของพระเทวีเอง แต่ขณะนั้นพระนางเกิดเท้าแดง เพราะตกจากชิงช้าอันเนื่องมาจากความแฉอเรือของวิฑูษกะ และสิ่งนี้เองที่ทำให้เราอาจกล่าวได้ว่าเป็นอุบายของวิฑูษกะที่จะบังคับพระเทวีโดยทางอ้อมให้มอบหน้าที่การแตะต้นอโศกให้แก่นางมาลวิกา อันจะเป็นโอกาสให้นางมาลวิกาได้ออกมาที่สวน และจะได้มีโอกาสพบกับพระเอกด้วย เมื่อทุกอย่าง

¹มาลวิกาคณินิทร, หน้า 132.

วิฑูษกะ : ชห อหิ เปกฺขามิ ทท เอกกนฺตสุชีโท ภว ภวิสฺสตี /

ราชา : กถมิว /

วิฑูษกะ : อชฺช กิล เทวีเอ ชาริณีเอ ปณฺติตโกสิอี ภณิททา/ ภอวตี ชอ ชุมํ ปสาทณฺคววํ
วเลสิ ตา ทํเสตี มาลวือาเอ สรีเร เวทพุกํ วิวาทณฺเวทุกํ ตาเอ วิ สวีเส-
สาลักิททา มาลวือา / ตตฺตโทหิ กทาจิ ปูริอ ภวโท มโณรหํ /

²วิกิรโมรวรสี, หน้า 76.

วิฑูษกะ : ชหา ปรีทียมาณเฑี องฺเคอ อหิอ โสทสิ ททา อทุเร ปือสมามคมํ เต เปกฺขามิ/

เป็นไปตามแผน วิหุฆกะจึงกราบทูลพระราชว่า "พระองค์ไม่ทรงทราบหรือ พระเทวีคงไม่รับสั่งให้นางมาลวิกาทรงกายด้วยเครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาววังโดยไม่มีเหตุผลหรือพระเจ้าข้า¹

จ. สติปัญญาความคิดของวิหุฆกะ บรรดาวิหุฆกะในบทยุทธทั้งสามเรื่อง ของกาลิหาส วิหุฆกะในบทยุทธเรื่อง มาลวิกาคนิมิต แสดงความสามารถทางสติปัญญา ความคิดออกมาเด่นชัดกว่าวิหุฆกะในบทยุทธอีกสองเรื่อง คือ วิกิรโมรวสี และ ศกุนทลา คงจะเห็นได้จากบทบาทและการพูดจาของเขาคณะ วิหุฆกะในบทยุทธเรื่อง มาลวิกาคนิมิต และพระเอกในบทยุทธเรื่องนี้ก็ได้ให้ความเชื่อถือในสติปัญญาของวิหุฆกะมาก ถึงกับยกย่องวิหุฆกะว่าเป็นผู้มี "ปรัชญาจักษุ" เมื่อจะถามถึงเรื่องที่พระองค์มอบหมายให้วิหุฆกะ คิดหาอุบายที่จะทำให้พระองค์ได้มีโอกาสพบตัวจริงของนางมาลวิกาผู้ที่พระองค์เคยเห็น แต่เพียงในภาพเขียน คงบทยุทธหน้าต่อไป

ราชา : เพื่อขอยุทธ ปรัชญาจักษุของท่านได้มองเห็นอุบายใด ๆ บ้างหรือไม่
วิหุฆกะ : ขอพระองค์ตรัสถามถึงความสำเร็จดีกว่าพะอะคะ²

จะเห็นได้จากคำพูดของเขาเองว่า แม้วิหุฆกะเองก็ออกจะมีความมั่นใจในความสามารถของตนเป็นอย่างมาก จึงกล้ากล่าวรับรองออกอย่างนั้น อีกแห่งหนึ่งในบทยุทธเรื่อง มาลวิกาคนิมิต จะเห็นได้ถึง ความเชื่อถือในสติปัญญาความคิดของวิหุฆกะของพระราช โดยพระองค์ตรัสกับวิหุฆกะว่า เรายอมรับคำพูดของพราหมณ์ผู้มองเห็นความ -

¹มาลวิกาคนิมิต, หน้า 64.

กี ฌ ช ฌ อาณาสี อกาลณาโท เทวี อิมิ อนุเทจฺรณทฺตฺถณ ฌ สํโฆออิสฺสตีคฺคิตฺติ /

²มาลวิกาคนิมิต, หน้า 26.

ราชา : วยสฺย กจฺจิจฺชุเปโยปายทฺรศเน วุยาปฺปฏคฺติ เต ปรัชฺญาจฺกษุ /

วิหุฆกะ : ปโอบลิตฺธี ปุจฺจ /

สำเร็จ"¹ ในเมื่อวิฑูษกะกล่าวให้ความมั่นใจแก่พระราชินีพระองค์ที่ถึงเข้าอันงาม
ของนางมาลวิกาวาเหมาะที่จะถูกต้องของสองสิ่งเท่านั้น คือ ทัณโศก และคนที่นางรัก
วิฑูษกะจึงกล่าวว่าอีกไม่ช้าจะสมหวัง ด้วยการสนทนา วิฑูษกะได้สร้างความมั่นใจให้แก่
พระเอกมาก จึงนับได้ว่า วิฑูษกะได้รับความสำเร็จในการทำหน้าที่ของเขา เพราะการ
ทำให้พระเอกสบายใจนั้นเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของวิฑูษกะ

มิใช่แต่การยอมรับของพระเอกเท่านั้นที่ทำให้สติปัญญาความคิดของวิฑูษกะใน
บทละครเรื่องนี้เด่นชัด บทบาทที่เต็มไปด้วยกลุบายของวิฑูษกะที่จะนำเสนอต่อไปก็เป็น
เครื่องชี้ให้เห็นความเด่นชัดทางด้านสติปัญญาความคิดของเขาด้วย เริ่มตั้งแต่ตอนที่หนึ่ง
ในองก์นี้เขาวางอุบายและร่วมมือกับครูสอนนาฏศิลป์สองคน เพื่อให้มีการแข่งขันความ
สามารถในการสอนของครูทั้งสองนั้น โดยให้ลูกศิษย์มาแสดงการพ้อนรำแข่งกัน หนึ่งใน
บรรดาศิษย์สองคนนั้นคือ นางมาลวิกา ซึ่งเป็นศิษย์ของคณทาส ถ้ามีการแข่งขันเกิดขึ้น
นางมาลวิกาก็จะได้มาปรากฏตัวต่อหน้าพระเอกตามต้องการ ในการนี้วิฑูษกะต้องใช้สติ
ปัญญาความคิดอย่างเต็มที่ เพราะนางมาลวิกานั้นอยู่ในความคุ้มครองของพระเทวี จึงต้อง
ได้รับความยินยอมจากพระเทวีเสียก่อนที่จะให้นางมาลวิกามาแสดงการพ้อนรำต่อหน้าคน
จำนวนมากได้ แต่ด้วยวาทศิลป์ของวิฑูษกะ พระเทวีต้องยอมให้มีการแข่งขัน ทั้ง ๆ ที่
ทรงทราบว่าเป็นกลุบายของวิฑูษกะที่จะให้พระราชินีได้ทอดพระเนตรนางมาลวิกา บท
ละครตอนที่นำมาเสนอต่อไปนี้จะช่วยให้เห็นชั้นเชิงในการใช้คำพูดของวิฑูษกะดีขึ้น

¹มาลวิกาคณินิมิตร, หน้า 66.

วิฑูษกะ : ปารอิสุตติ ตตฺตโหทีเอ อวรทฺฐุ /

ราชา : ปฺรตฺติคฺคฺทิตฺตํ วจะ สิทฺธิทฺทรุคฺคิโน พฺราราหฺมณฺสุย /

เทวี : ที่นี้จะทำอะไรดีละ พอแล้ว สำหรับการทำให้ความต้องการของ
พระอารยบุตรสมบูรณ์ จงเลิกลมการลงแรงอันไร้ประโยชน์เสียเถิด
วิหุณะ : พระนางตรัสดีแล้ว ท่านคณฑาส ท่านยอมไคร้รับประทานขนมที่เขา
ถวายพระสรีสวัสดิ์ ควบการส่อนพ่อนรำและคนตรีก็ได้อยู่แล้ว จะมี
ประโยชน์อะไรที่จะวิวาทกันซึ่งอาจแพ่ใจกาย ๆ¹

คำพูดนี้ถ้าฟังดูเป็น ๆ อาจเห็นว่าวิหุณะเห็นด้วยกับความคิดของพระเทวีที่จะให้เลิก
ความคิดที่จะแข่งขันกันเสีย แต่ด้วยความหมายอันแท้จริงแล้ว คำพูดของวิหุณะนี้ได้กลายเป็น
เป็นเครื่องสร้างมานะทิฐิให้เกิดขึ้นในความรู้สึกของคณฑาส เพราะถ้าคณฑาสยอมเลิก
ล้มความตั้งใจที่จะแข่งขัน ก็เท่ากับเป็นการยอมแพ้ตนเอง และเรื่องนี้ทั้งวิหุณะและ
คณฑาสต่างก็ไคร้คิดแะกันไว้แล้ว จึงเป็นการแน่นอนที่คณฑาสจะไม่ยอมแพ้ ยิ่งไปกว่านั้น
คำพูดนี้ของวิหุณะยัง เป็นการกลบเกลื่อนร่องรอยของกลอุบายที่เขาสร้างขึ้นด้วย จึงถือ
ได้ว่าวิหุณะเป็นนักเดี่ยวไคร้ถึงสองตัว นับว่าเป็นความฉลาดหลักแหลมของวิหุณะ
เป็นอย่างมาก แต่การยินยอมครั้งนี้ พระเทวีก็ยังมีข้อแม้ว่าต้องให้ปริพาธิกา เภาสีก็คนสนิท
ของพระนางเป็นผู้ให้การพ่อนรำและศักดิ์เงินเพียงคนเดียว แต่วิหุณะไม่ยอมและแก้งดาก
ถางพระเทวีต่าง ๆ นานา ด้วยคำพูดว่า

ข้อ เพราะเหตุที่ต่อการจะคุ้มครองฝ่ายของพระนางนั่นเอง (มองคุณคณฑาส)
โชคคี่นะท่าน ที่พระเทวีช่วยคุ้มครองท่านไว้ ควบการแก่งดากทำเป็นโกรธ แมคน

¹ มาลวิภาคนิมิตฺร, หน้า 26.

เทวี : (สวคตม) กหํ ทาณิ/ (คณฑาส วิโลกย ฆานนติกรม) อฉํ อชฺชอุตฺตสฺส อจฺฉาน-
การณํ ปุริอ / (ปุรภาตม) วิรม นิมิตฺตอาโท อารมฺภาโท /
วิหุณะ : สุภฺฐ โหตี ภาชาติ / โภ คณฑาส สงฺกิตฺทาวเทเสณ สรฺสฺสอึอฺวารอนโมทอาสิ
ชาทฺมาณสฺส กิ เท สุลหฺนิกฺคฺเคเณ วิวาเทณ /

ที่ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นอย่างดีแล้ว ก็อาจไม่ชำนาญในการสั่งสอนไปทุกคน¹

คำพูดของวิฑูษณะตรงนี้แม้จะไม่ตรงกับความรู้สึกอันแท้จริงของพระเทวี เพราะในพระหทัยของพระเทวีที่แท้จริงนั้นพระนางมีประสงค์เพียงไม่ต้องการให้นางมาลวิกาไปปรากฏตัวต่อพระพักตร์พระราชา แต่ก็ทำให้พระเทวีต้องยอมจำนน เพราะมิฉะนั้นจะทำให้มองดูเป็นการลำเอียงเข้าข้างฝ่ายของพระนางไป จะเป็นการทำให้ศักดิ์ศรีแห่งพระเทวีด้อยลงเพราะความลำเอียง ในที่สุดนางมาลวิกาก็มาแสดงการฟ้องรำท้อพระพักตร์พระราชาจนได้ แม้เมื่อการแสดงของนางมาลวิกาดิ้นดุกลงแล้วก็ตาม วิฑูษณะก็ยังใช้สติปัญญาของเขาปรับใช้พระเอกจนถึงที่สุด โดยการพยายามพูดจาหน่วงเหนี่ยวนางมาลวิกาให้อยู่ต่อไป โดยกล่าวกับนางว่า "แน่ะ แม่นาง จงหยุดอยู่ก่อน ได้มีการอิมล่าคัมไปบ้างมิใช่หรือ เพราะฉะนั้นจะขอดามเรื่องนั้นเสียก่อน"² และก็ได้ผล นางมาลวิกาท้องยี่นให้พระเอกชมโฉมอยู่อีกนาน จนการถกเถียงเรื่องนี้จบลง นางจึงออกไปได้

ในองก์ที่สี่ของบทละครเรื่องมาลวิกาคนิมิตรนี้อีกเช่นกันที่เราพบว่า วิฑูษณะต้องใช้สติปัญญาและบทบาทอย่างมากเพื่อจะช่วยให้นางมาลวิกาและเพื่อนของนางพ้นจากการคุมขัง ในการนี้เขาจะต้องหาหนทางเอาแหวนจากนิ้วพระหัตถ์ของพระเทวีไปแสดงแก่คนเฝ้าที่คุมขังนางมาลวิกาและเพื่อนของนางให้ได้ มิฉะนั้นเขาจะไม่มีทางช่วยนางออกมาได้เลย ในการทำอุบายครั้งนี้ วิฑูษณะถึงกับยอมเอาตัวเองเข้าไปเสี่ยง โดยการทำ

¹มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 28.

วิฑูษณะ : ฦ การณาโทเอวว อตกโฌ ปกฺโข รกฺขิตฺวโฌ ฤติ / (คนทาส วิโลภ)

พิฏฺฐิธา โกวรวาเอณ เหวีเอ ปรีตฺตาโท ภวฺ / สฺสิฏฺฐิโท วิ สฺวโว

อฺว เทสทฺสเอณ นินฺดูโฌโททิ /

²มาลวิกาคนิมิตร, หน้า 38.

วิฑูษณะ : โภทิ จิฏฺฐ / ก็ วิ โว วิสุมฺริโท กมฺเภโท คํ ทาว ปุจฺฉิสฺสม /

เป็นถูกงูกัด และเอาหนามต้นเกดแดงที่นิ้วมือเป็นรอยเขียวๆ อีกทั้งไค้ไค้แยะกับหมอสื่อ
ว่า "ชรุวลีหิธี" ผู้ที่จะรักษาเขาให้เรียกหาแหวนที่มีหัว เป็นรูปงูเพื่อใช้ประกอบการรักษา
และอุบายครั้งนี้ก็เป็นผลสำเร็จ เพราะพระเทวีเชื่ออย่างสนิทใจว่า วิหุยกะถูกงูกัดขณะ
ที่ไปหากอกไม้เพื่อนำมาเฝ้าพระเทวี ฉะนั้นเมื่อหมอสั่งคนมาทูลว่าหมอกต้องการแหวนที่มี
หัวเป็นรูปงู พระนางก็ถอดประทานไปทันที เพราะเกรงว่าตนจะเป็นเหตุให้พราหมณ์ถึง
แก่ความตาย โดยที่พระนางหาทรงทราบไม่ว่านั้นเป็นอุบายของวิหุยกะทั้งสิ้น ตั้งบทธะคร
ที่นำมาเสนอต่อไปนี้

วิหุยกะ : ช่วยด้วย ช่วยด้วย งูมีจรูราชกัดฉันแล้ว

ราชา : ตายจริง ทานเที่ยวเดินพาดนไปทางไหนมาเล่า

วิหุยกะ : ข้าพระบาท เดินเที่ยวไปเก็บคอกไม้ในสวนประมทวันเพื่อจะมา
เฝ้าพระเทวี พระเจาชา

เทวี : ตายแล้ว ๆ นี้ฉันจะกลายเป็นเหตุแห่งการตายของพราหมณ์ไปแล้วหรือ¹
และเพื่อให้กลอุบายครั้งนี้เชื่อถือมากยิ่งขึ้น เขาจึงกล่าวกับพระเทวีอีกว่า

วิหุยกะ : ข้าแต่พระนาง ข้าพระบาท จะมีชีวิตรอดอยู่หรือไม่ก็ยังไม่รู้ สิ่งใด
ที่ข้าพระบาท กระทำไปเพื่อสนองบาทพระราชา ขอพระนางใด
โปรดประทานอภัยสิ่งนั้นด้วยเถิด พระเจาชา

เทวี : ขอให้ท่านจงมีชีวิตที่ยืนต่อไปเถิด²

¹มาลวิกาคณิมิตร, หน้า 94.

วิหุยกะ : ปริตุคาอทุ ปริตุคาอทุ / สปุเปณ มิจจุณา ทฏโฐมุติ /

ราชา : กษฏ์ กษฏ์ / กว ภวานุ ปริภรานุตะ /

วิหุยกะ : เทวี เปกขิสสุสั ติ ออาหารปุเปณคณทกาลณาโท ปมทวนั คโตมุติ /

เทวี : ทหุติ ทหุติ / นั อหิ เอววม พมทณสุสั จีวีสสัสนิมิกุติ ชาหา /

²มาลวิกาคณิมิตร, หน้า 96.

วิหุยกะ : โภทิ จีเวอ์ วา ฃ วา / ฃั มเอ อตุททวั เสวนุเตณ เท อวทหุติ คั มริเสหิ /

เทวี : ทีหาอู โหหิ /

จากคำพูดของวิหุณะครั้งนี้ ทำให้เราเห็นได้ว่า แอกจากจะวางแผนเก่งแล้ว เขายังแสดงบทบาทให้สมจริงได้ด้วย จนพระเทวีทรงเรืออย่างสนิทพระทัย ยอมมอบแหวนให้ไป เมื่อหมอส่งขยับเสนามาทูลขอพระราชทานแหวนที่มีหัวเป็นรูปงูจึงกล่าวมาแล้ว และด้วยกลอุบายอันเกิดจากสติปัญญาของวิหุณะนี่เอง เขาก็สามารถปล่อยนางมาลวิกาและเพื่อนของนางจนได้ และได้พาไปพบกับพระราชาราชตามที่ตั้งกลงกันได้

แม้ว่าเราจะเห็นลักษณะทางสติปัญญาความคิดอันเด่นชัดของวิหุณะในบทละครเรื่อง มาลวิกานิมิตรกัม แต่ก็ไม้อาจกล่าวได้ว่าวิหุณะของกาลิหาสทุกคนมีสติปัญญาความคิดดี เพราะเมื่อหันมาพิจารณาบทบาทของวิหุณะในบทละครอีกสองเรื่อง คือเรื่อง ศกุนตลา และ วิกิรโมรวสี เรากลับพบว่าวิหุณะในบทละครสองเรื่องนี้ไม่มีลักษณะทางสติปัญญาความคิดอันเด่นชัดให้เราเห็นได้เลย ยิ่งไปกว่านั้นยังออกจะโง่ ๆ เอาเสียด้วยซ้ำ โดยเฉพาะมาลวิกา ส่วนมาลวิกาตอบคำถามของพุนยัตที่ถาม เขาว่าจะทำอะไรดีที่จะปฏิบัติกิจสองอย่างในเวลาเดียวกัน คือ ประการแรกจะต้องช่วยคุ้มครองอาศรมตามคำขอร้องของพวกเขา ประการที่สองจะต้องเสด็จกลับพระราชวังตามรับสั่งพระมารดา ผู้ที่พระองค์จะต้องให้ความเคารพ แทนที่วิหุณะจะคิดหาทางออกที่เหมาะสมให้ เขากลับจนปัญญาเอาง่าย ๆ และตอบแบบกำปั้นทุบดินว่า "ทรงแสร้งอยู่อย่างนั้นเหมือนนริศังกุสิพระเจ้าข้า"¹ คำตอบของมาลวิกานี้ถ้าเรามองดูแล้ว เป็นการกล่าวอย่างติดตลก แต่ก็ เป็นตลกที่แสดงความโง่ของเขา ส่วนวิหุณะในบทละครเรื่อง วิกิรโมรวสี ก็โง่มากกว่านี้อีก ดังเราจะเห็นได้ว่า เขาเริ่มสร้างความยุ่งยากให้พระเอกตั้งแต่ยอมเปิดเผยความลับของพระราชากับนางนิมูณิกา นินทาพระราชาราชและพุกจาเข้าข้างพระเทวี² และเมื่อ

¹ ศกุนตลา, หน้า 62.

วิหุณะ : ศิสงกุ วือ อนุตราเล จิฏฐ /

² วิกิรโมรวสี, หน้า 28.

วิหุณะ : ...ก็ อามนุติทา ตตุคโหที่ อูวสี ตูติ / ตาเอ หัสณณ อุมมาทีโห ตตุทกวัง
ณ เกวลั ตตุทโกหี มั ปิ วิโณทวิมุโห ทฬั ปิเทติ /

พระราชามอบหมายให้เก็บจดหมายรักจากนางฟ้าอุรวาสีไว้ก็ทำหลุมมือไป จนตกไปอยู่ในมือของพระเทวี ทำให้พระเอกจำใจมาก เมื่อมาเผชิญหน้ากับพระเทวี จนพระเอกเรียกเธอว่า "เจ้าใจ สะเพร่าไปเสียทุกอย่าง"¹ และเมื่อวิทูษณะบอกพระเทวีให้เตรียมอาหารเพื่อเป็นการระงับอารมณ์เสียของพระราชินี พระเอกก็เรียกเธอว่า "เจ้าคนใจ แก่ใส่ร้ายฉันเอาตามใจชอบหรือ"² ทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นเพราะความใจและความเป็นคนโลเลของวิทูษณะทั้งสิ้น จึงเห็นได้ว่า วิทูษณะสองคนหลังนี้มีบทบาทในค่านเป็นตัวตลกมากกว่า และมีบทบาทไม่มาก ทั้งสองคนมีโอกาสปรากฏตัวในบทละครเพียงสามองก์เท่านั้น และสถานการณ์ในบทละครสองเรื่องหลังนี้ไม่เรียกร้องให้วิทูษณะต้องใช้สติปัญญาอะไร เขาจึงมีลักษณะคอนไปทางโง่กึ่งกตมาแล้ว การกระทำแบบโง ๆ ของเขาย่อมทำให้ผู้ดูรู้สึกขบขัน ซึ่งเป็นความต้องการของผู้แต่งบทละครควย

¹วิกรโมรวาสี, หน้า 56.

ราชา : สรวุทร ปฐมที่ ไวเชยะ /

²วิกรโมรวาสี, หน้า 62.

ราชา : มุรุษ พลาทปราสินี มามาปาทยสิ /